ЗВІТ ПРО ОЦІНКУ ПОТРЕБ

ЩОДО ПЕРЕГЛЯДУ ПОЛІТИКИ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ

Докторка Моніка Смуш-Кулеша

червень 2020 року

European Social Charter | Charte sociale européenne

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

ЗВІТ ПРО ОЦІНКУ ПОТРЕБ

ЩОДО ПЕРЕГЛЯДУ ПОЛІТИКИ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ

Проведеної в межах Проєкту Ради Європи «Розвиток соціальних прав людини як ключовий чинник сталої демократії в Україні»

Докторка Моніка Смуш-Кулеша
Лодзинский університет, Польща;
Міжнародна експертка Ради Європи
червень 2020 року

Рада Європи

Погляди, висловлені в цій публікації, належать авторці і необов'язково відображають офіційну політику Ради Європи.

Ця публікація розроблена в межах діяльності проєкту Ради Європри "Розвиток соціальних прав людини як ключовий фактор стійкої демократії в Україні".

Усі запити щодо відтворення чи перекладу всього чи частини цього документа потрібно скеровувати в Директорат зв'язку (F-67075 Strasbourg Cedex або на електронну адресу publishing@coe.int). Усю іншу кореспонденцію щодо цього документа потрібно надсилати в Департамент Європейської соціальної хартії Ради Європи – Department of the European Social Charter, DGI, Council of Europe, F-67075 Strasbourg Cedex або на електронну адресу social.charter@coe.int.

Обкладинка й оформлення:
ФОП Ніжинський С. Ф.

Фото: © Freepik

Редакторський відділ SPDP не редагував цей документ для виправлення типографських і граматичних помилок.

Переклад цього документа здійснено в межах проєкту Ради Європи "Розвиток соціальних прав людини як ключовий чинник сталої демократії в Україні" і є виключною відповідальністю перекладачів.

© Рада Європи, серпень 2020 року
Надруковано в Раді Європи

Зміст

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА	**5**
ВСТУПНІ ЗАУВАЖЕННЯ	**7**
ВІДПОВІДНІ ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ	**9**
а) Права осіб з інвалідністю відповідно до ст.15 ЄСХ	**9**
б) Стратегія Ради Європи про права осіб з інвалідністю на 2017-2023 роки	**18**
ОГЛЯД РЕЗУЛЬТАТІВ (ЗОКРЕМА НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ)	**20**
a) Загальний огляд висновків щодо прав людей з інвалідністю відповідно до ст. 15 ЄСХ	**20**
b) Загальний огляд висновків щодо прав людей з інвалідністю відповідно до п.1 ст. 15 ЄСХ (професійна орієнтація, освіта та професійна підготовка)	**27**
c) Огляд висновків щодо прав людей з інвалідністю відповідно до п. 2 ст. 15 ЄСХ (працевлаштування)	**34**
d) Огляд висновків щодо прав людей з інвалідністю відповідно до п. 3 ст. 15 ЄСХ (соціальна інтеграція та участь у житті громади	**37**
ВИСНОВКИ	**45**
РЕКОМЕНДАЦІЇ	**46**
Загальні	**46**
Конкретні рекомендації стосовно ст. 15 ЄСХ	**47**
Конкретні рекомендації стосовно ст. 15 § 1 ЄСХ	**51**
Конкретні рекомендації стосовно ст. 15 § 2 ЄСХ	**53**
Конкретні рекомендації стосовно ст. 15 § 3 ЄСХ	**54**
ДОРОЖНЯ КАРТА	**56**

Пояснювальна записка

1. Метою цього звіту є оцінка відповідності поточної ситуації у сфері прав людей з інвалідністю в Україні ст. 15 Європейської соціальної хартії (переглянутої) (далі – ЄСХ або Хартія)[1], визначення найнагальніших питань та підготовка рекомендацій для українського уряду , яких необхідно дотримуватися для приведення української правової системи до стандартів статті 15 ЄСХ.

2. У звіті пропонується аналіз висновків, що стосуються ситуації в Україні в сфері прав людей з інвалідністю, включно з нормативно-правовою базою відповідно до європейських стандартів.

3. Звіт складається з семи частин: пояснювальна записка, вступні зауваження, опис відповідних європейських стандартів, огляд результатів, включаючи нормативно-правову базу, висновки, рекомендації і дорожня карта.

4. Україна приєдналася до Ради Європи 9 листопада 1995 року як 37-а держава-член. На сьогодні країна підписала та ратифікувала 86 договорів Ради Європи та взяла на себе зобов'язання щодо участі в низці механізмів Ради Європи. Україна ратифікувала Європейську соціальну хартію (переглянуту) 21 грудня 2006 року, прийнявши 76 з 98 пунктів, включно з пунктами 1-3 ст. 15. Вона ще не ратифікувала Додатковий протокол, який передбачає систему колективних скарг[2].

5. Щоб підтримати Україну у виконанні зобов'язань, взятих на себе задля вступу до Ради Європи, було здійснено низку ініціатив, в основному спрямованих на сприяння інтеграції України в спільний європейський правовий простір. Новий План дій Ради Європи для України на 2018-2021 роки було прийнято 21 лютого 2018 року, який передбачає багатогранну співпрацю між Радою Європи та Україною[3]. Одним з пріоритетних напрямків цієї співпраці є зміцнення дотримання соціальних прав в Україні. Щоб допомогти Україні покращити дотримання соціальних прав відповідно до Європейської соціальної хартії, було розпочато впровадження проєкту **«Розвиток соціальних прав людини як ключовий чинник сталої демократії в Україні».**

---

1. СЄД №163, доступ на: *https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/163*.
2. Див. інформаційний бюлетень щодо країни: *https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016805ac112*.
3. План дій Ради Європи для України на 2018-2021 рр., прийнятий 21 лютого 2018 року, CM/Del/Dec(2018)1308/21bisc.

6. Україна все ще потребує підтримки в приведенні своєї правової системи та практики у відповідність зі стандартами Ради Європи, особливо тими, що передбачені Європейською соціальною хартією. Хоча й за останні кілька років було зроблено багато роботи, особливо що стосується нормативно-правової бази, дотепер існують сфери, в яких ситуація в Україні не відповідає європейським стандартам, а зобов'язання за Європейською соціальною хартією не виконані. Реформи, започатковані в останні роки, рухаються швидкими темпами, і зараз надзвичайно важливо провести моніторинг їхньої ефективності.

7. Одним із напрямків у сфері соціальних прав, що найбільше потребують подальшої активної діяльності української влади, є **права людей з інвалідністю.** У вищезгаданій сфері українські нормативно-правові акти не повністю відповідають європейським вимогам, а практика реалізації прав далека від європейських стандартів.

8. Дії, які необхідно вжити для узгодження ситуації в Україні у сфері соціальних прав із стандартами Ради Європи, особливо тими, які визначені в ст. 15 Європейської соціальної хартії, повинні стосуватися двох напрямків: **зміни в законодавстві та зміни в практиці, що узгоджують реальність з правовими стандартами.**

9. Що стосується змін у правовій системі, роботу з узгодження стандартів захисту з європейськими стандартами треба продовжувати, а ті недоліки, які все ще існують, слід усунути, де це можливо, в процесі внесення поправок у чинне законодавство. У сферах, де чинні нормативно-правові акти не охоплюють проблем, що потребують регулювання, необхідно ухвалити нові закони.

10. У сфері практики є ще більше, що можна і потрібно зробити для приведення стандартів захисту прав людей з інвалідністю в Україні у відповідність до європейських. Найважливішим видом діяльності, який можна й потрібно зробити, є забезпечення відповідності практики закону, що може бути досягнуто шляхом підвищення обізнаності та знань про захист соціальних прав, забезпечення виконання судових рішень, сприяння соціальному діалогу, а також регулярному та ефективному моніторингу сфери захисту прав людей з інвалідністю.

11. Підвищення обізнаності та знань про захист прав людей з інвалідністю має здійснюватися на всіх рівнях і серед різних груп людей. Відповідно до рекомендацій, досягти цієї мети можна за допомогою таких заходів, як тренінги для представників професій, які мають стосунок до соціального захисту, та кандидатів на ці професії, і кампаній з підвищення обізнаності, які повинні широко пропагуватися. Інклюзивність повинна бути включена в усі аспекти життя.

Вступні зауваження

1. Проєкт Ради Європи «Розвиток соціальних прав людини як ключовий чинник сталої демократії в Україні» звернувся до докторки **Моніки Смуш-Кулеши** за підтримки **Максима Щербатюка** і **Богдана Мойси** задля підготовки звіту про оцінку потреб щодо перегляду політики та нормативно-правової бази у сфері прав людей з інвалідністю в Україні. Звіт ґрунтується на аналізі української законодавчої і нормативної бази та політики у вищевказаній сфері, а також на результатах, отриманих за результатами зустрічей з різними зацікавленими сторонами під час місії зі встановлення фактів у Києві, Харкові та Львові.

2. Зокрема, експертам було запропоновано проаналізувати чинну українську правову та інституційну базу на відповідність європейським стандартам, приділяючи особливу увагу сфері прав людей з інвалідністю відповідно до ст. 15 ЄСХ.

3. 10-15 лютого 2020 року Рада Європи організувала зустрічі із зацікавленими сторонами під час місії зі встановлення фактів в Києві, Харкові та Львові, результати якої відображені в цьому звіті. Експерти зустрілися з представниками **відповідних органів національного рівня** (Міністерства соціальної політики, Уповноваженого Президента України з прав людей з інвалідністю, Комітету Верховної Ради України з питань соціальної політики та прав ветеранів, Офісу Уповноваженої Верховної Ради України з прав людини, Офісу Урядової уповноваженої з питань гендерної політики), **відповідних органів місцевого самоврядування** (Київська міська державна адміністрація, Харківська міська рада, Львівська міська рада), наукових кіл (Київський національний університет імені Тараса Шевченка), **міжнародних партнерів** та **громадянського суспільства** (ГО: «Національна асамблея людей з інвалідністю», «Коаліція захисту прав осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень», «Соціальна синергія», «Боротьба за права», «Ми разом», «Центр інклюзивного дизайну», «Українська мережа за права дитини», «Асоціація соціальних працівників Києва», «Харківська правозахисна група», «Харківська асоціація незрячих юристів», Харківська обласна фундація «Громадська альтернатива», «Широке поле», правозахисна організація «Сім», а також правозахисники/правозахисниці та активісти/активістки).

4. Результати аналітичного дослідження і встановлення фактів у формі «Проєкту звіту про оцінку потреб щодо перегляду політики та нормативно-правової бази у сфері забезпечення прав людей з інвалідністю в Україні» було широко поширено та надіслано всім зацікавленим сторонам. Коментарі до проєкту, відправлені до Офісу Ради Європи в Україні, було взято до уваги у звіті.

5. Експерти висловлюють подяку команді проєкту, зокрема керівниці проєкту Сюзанні Мнацаканян, за надану підтримку і відмінну організацію місії зі встановлення фактів.

6. Звіт базується на аналізі нормативно-правових актів, зокрема: Кодексу законів про працю (окремі статті); Кримінального кодексу (окремі статті); Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (окремі статті); Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» (окремі статті); Закону України «Про соціальні послуги» (окремі статті), Закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» (окремі статті), Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (окремі статті); змін до Закону України «Про освіту в Україні» щодо доступу людей з особливими освітніми потребами до освітніх послуг» (окремі статті).

7. Під час підготовки цього звіту були також враховані різні плани дій і звіти, серед яких: Постанова Кабінету Міністрів України від 14 травня 2015 року № 450-р «Про затвердження плану заходів щодо забезпечення виконання положень Європейської соціальної хартії (переглянутої) на 2015-2019 роки»; Постанова Кабінету Міністрів України від 16 березня 2016 року № 161-р «Про схвалення Стратегії подолання бідності».

8. На зустрічах 9-15 лютого 2020 року в Києві, Харкові та Львові консультанти визначили попередньо обрану сферу прав осіб з інвалідністю, яка вимагає подальших законодавчих і незаконодавчих дій. У вищезгаданій сфері за останні п'ять років було внесено багато змін і поліпшень, але все ж були виявлені істотні недоліки.

9. Впродовж останніх п’яти років в Україні відбуваються важливі зміни в законодавстві, спрямовані на підвищення рівня захисту соціальних прав. Найважливішими були реформи системи освіти, системи охорони здоров’я, реформа системи соціального обслуговування та реформа системи інституційного догляду. Крім того, з 2015 року в Україні проводиться децентралізація, яку розпочали із «Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні».

10. На додаток до комплексних реформ системи освіти й охорони здоров'я важливі зміни відбулися в регулюванні системи оплати праці, соціальної допомоги та реабілітації.

11. Група консультантів зазначає, що її завданням є оцінка не тільки законодавства, а й дотримання на практиці зобов'язань, що випливають із Хартії.

Відповідні європейські стандарти

а). Права осіб з інвалідністю відповідно до ст. 15 ЄСХ

1. Європейська соціальна хартія гарантує людям з інвалідністю право на незалежність, соціальну інтеграцію та участь у житті суспільства (частина I, пункт 15). Усе це повинно здійснюватися без дискримінації за ознакою інвалідності (частина V ст. E). Права поширюються на всіх осіб з інвалідністю незалежно від їхнього характеру та походження інвалідності, а також незалежно від їхнього віку.

2. Відповідно до ст. 15 ЄСХ

"Стаття 15 – Право людей з інвалідністю на самостійність, соціальну інтеграцію та участь у житті суспільства"

З метою забезпечення людям з інвалідністю, незалежно від їхнього віку, характеру і походження їхньої інвалідності, ефективного здійснення права на самостійність, соціальну інтеграцію та участь у житті суспільства Сторони зобов'язуються, зокрема:

1) вжити необхідних заходів для забезпечення особам з інвалідністю орієнтування, освіти та професійної підготовки, коли це можливо, у межах загальних програм або, коли це видається неможливим, через спеціалізовані органи, у приватних або державних спеціалізованих органах;

2) сприяти їхньому доступові до роботи усіма засобами, які можуть заохочувати роботодавців приймати на роботу осіб з інвалідністю і утримувати їх у звичайному виробничому середовищі та пристосовувати умови праці до потреб осіб з інвалідністю, або, коли це видається неможливим у зв'язку з інвалідністю, шляхом облаштування або створення спеціальних робочих місць з урахуванням ступеня інвалідності. У деяких випадках такі заходи можуть вимагати використання спеціалізованих служб працевлаштування та надання допомоги;

3) сприяти їхній всебічній соціальній інтеграції та участі у житті суспільства, зокрема, шляхом вжиття заходів, включаючи технічну допомогу, що спрямовані на усунення перешкод для спілкування і пересування і що надають доступ до транспорту, житла, культурної діяльності і відпочинку».

3. Захист прав осіб з інвалідністю, передбачений статтею 15 ЄСХ, був розширений у порівнянні із захистом прав, передбачених статтею 15 Хартії 1961 року, оскільки вона більше поширюється не тільки на професійну підготовку, реабілітацію та соціальну інтеграцію, а й на право осіб з інвалідністю для самостійної соціальної інтеграції, особистої автономії та участі в житті громади в цілому. Під словами «ефективне здійснення права на самостійність», що містяться у вступному реченні до цього положення, мається на увазі, зокрема, що особи з інвалідністю повинні мати право на самостійне життя[4].

4. У статті 15 ЄСХ відображено й покращено зміну політики щодо осіб з інвалідністю: від сегрегації та ставлення до людей з інвалідністю, як до об'єктів жалості, до інклюзивності, вибору і поваги до них – підхід, якому сприяла Рада Європи шляхом прийняття Комітетом міністрів Рекомендації (92) 6 від 1992 року про послідовну політику щодо людей з інвалідністю[5].

5. Фундаментальне бачення статті 15 ЄСХ – це рівноправне громадянство для людей з інвалідністю, коли основними правами є «незалежність, соціальна інтеграція та участь у житті громади»[6]. Тож, норма недискримінації відіграє дуже важливу роль у контексті інвалідності та є невід'ємною частиною статті 15 Хартії[7].

6. Стаття 15 поширюється на всіх осіб з інвалідністю незалежно від характеру та походження їхньої інвалідності, а також незалежно від їхнього віку. У нормативних актах Ради Європи немає юридичного визначення інвалідності або особи/людей з інвалідністю. У своїх рішеннях і висновках[8] Європейський комітет з соціальних прав прямо посилається на визначення, схвалені ВООЗ у його Міжнародній класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я[9]. Вищезгаданий документ, більше відомий як МКФ, становить собою класифікацію станів здоров'я та станів, пов'язаних зі здоров'ям, та заходи ВООЗ для вимірювання здоров'я та інвалідності як на індивідуальному, так і на рівні всього населення. МКФ була офіційно схвалена 191-ю державою-членом ВООЗ на п'ятдесят четвертій сесії Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я 22 травня 2001[10] року як міжнародний стандарт для опису й вимірювання здоров'я та інвалідності.

7. До МКФ було запропоновано дві основні концептуальні моделі інвалідності. Медична модель розглядає інвалідність як особливість людини, безпосередньо викликану хворобою, травмою або іншим станом здоров'я, яка вимагає медичної допомоги, що надається у формі індивідуального лікування професіоналами. Інвалідність у цій моделі вимагає медичного або іншого лікування чи втручання, щоб «виправити» проблему, яка є у людини. З іншого боку, соціальна модель інвалідності розглядає інвалідність як соціально створену проблему, а зовсім не як ознаку особи. У соціальній моделі інвалідність вимагає політичної реакції, оскільки проблема зумовлюється несприятливим фізичним середовищем, що є наслідком ставлення та інших особливостей соціального середовища.

---

4. Пояснювальна доповідь до Європейської соціальної хартії (переглянута) Страсбург, 3.V.1996, с. 63.
5. Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи № R (92) 6 Комітету міністрів державам-членам про послідовну політику щодо людей з інвалідністю (прийнята Комітетом міністрів 9 квітня 1992 року на 474-му засіданні заступників міністрів), доступна за адресою: *https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804ce0f8.*
6. Міжнародна асоціація Autisme-Europe (AIAE) проти Франції, скарга № 13/2002, рішення по суті від 4 листопада 2003 року, п. 48; Висновки 2003 р. – пояснювальна заява – стаття 15; Дайджест 2018, с. 157.
7. Висновки 2003 року, Заява про тлумачення статті 15; Дайджест 2018, с. 157.
8. ECSR (ЄКСП), Висновки 2016 – Угорщина – Стаття 15-1.
9. Всесвітня організація охорони здоров'я, Міжнародна класифікація функціонування, інвалідності та здоров'я (ICF), доступна за адресою: *https://www.who.int/classifications/icf/en/*.
10. Резолюція ВАОЗ 54.21.

8. Ідея МКФ полягає в тому, що сама по собі жодна модель не є адекватною, хоча обидві є частково дійсними. Інвалідність – складне явище, яке одночасно є і проблемою на рівні тіла людини, і комплексним, передусім соціальним явищем. Інвалідність – це завжди взаємодія між особливостями людини й особливостями загального контексту, в якому людина живе. Деякі аспекти інвалідності є майже повністю внутрішніми для людини, в той час як інші – майже повністю зовнішніми. Іншими словами, як медичні, так і соціальні заходи відповідають проблемам, пов'язаним з інвалідністю; ми не можемо повністю відмовитися від будь-якого виду втручання. Якщо коротко, найкраща модель інвалідності – це та, яка синтезує те, що правильно в медичній та соціальній моделях, не допускаючи помилок, допущених кожною з них, у зведенні комплексного поняття інвалідності лише до одного з її аспектів. Цю кориснішу модель інвалідності можна назвати біопсихосоціальною моделлю. МКФ базується на цій моделі – інтеграції медичної та соціальної складових. Завдяки цьому синтезу МКФ дає цілісне уявлення про різні аспекти здоров'я: біологічний, індивідуальний і соціальний[11].

9. Під час оцінювання законодавства держав відповідно до статті 15 ЄСХ Європейський комітет з соціальних прав виявляє невідповідність визначень інвалідності з ЄСХ, якщо визначення інвалідності та осіб з інвалідністю зосереджені на порушеннях особи, а не на тих бар'єрах, з якими він/вона стикається, оскільки такі визначення не охоплюють усіх осіб з інвалідністю, в тому числі, наприклад, людей з психосоціальними порушеннями[12].

10. Рівність у ставленні має існувати не тільки в законі, а й на практиці, між особами з інвалідністю та без неї – громадянами договірної Сторони та іноземцями – «остільки, оскільки вони є громадянами інших Сторін» і «на законних підставах проживають або регулярно працюють на території відповідної Сторони»[13].

11. Відповідно до статті 15 ЄСХ Держави мають ставити за мету розроблення послідовної політики стосовно людей з інвалідністю. Це положення ґрунтується на сучасному підході до того, як повинен здійснюватися захист осіб з інвалідністю, наприклад, за умови, що професійна орієнтація, освіта та професійна підготовка повинні надаватися, коли це можливо, у межах загальних програм, а не в спеціалізованих закладах, підхід, який відповідає Рекомендації № R (92) 6 Комітету міністрів Ради Європи. Це не тільки надає можливість, але і значною мірою зобов'язує Сторони вживати позитивні заходи щодо осіб з інвалідністю[14].

12. **П. 1 ст. 15 ЄСХ встановлює право осіб з інвалідністю на професійну орієнтацію, освіту та професійну підготовку**, коли це можливо, в межах загальних програм або, коли це видається неможливим, у державних або приватних спеціалізованих закладах. Забезпечення права на освіту для дітей та інших осіб з інвалідністю грає важливу роль у розвитку їхніх громадянських прав і гарантуванні їх[15].

13. Права на професійну орієнтацію та навчання викладені в п. 4.статті 1 і статтях 9 і 10 ЄСХ, а п. 1 статті 15 ЄСХ стосується конкретно осіб з інвалідністю. Стаття 15 ЄСХ,

11. ВООЗ, «На шляху до спільної мови для функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я» МКФ, Всесвітня організація охорони здоров'я, Женева, 2002, с. 8-9, доступна за адресою *https://www.who.int/classifications/icf/icfbeginnersguide.pdf?ua=1* .
12. ECSR (ЄКСП), Висновки 2016 – Угорщина – Стаття 15-1.
13. Додаток ЄСХ/ЄСХ (переглянута), пункт 1; Міжнародна асоціація Autisme-Europe (AIAE) проти Франції, скарга № 13/2002, рішення по суті від 4 листопада 2003 року, п. 48; Висновки XIV-2 (1998), Заява про тлумачення статті 15; Дайджест 2018, с. 157.
14. Пояснювальна доповідь до Європейської соціальної хартії (переглянута) Страсбург, 3.V.1996, с. 64.
15. Міжнародна асоціація Autisme-Europe (AIAE) проти Франції, скарга № 13/2002, рішення по суті від 4 листопада 2003 року, п. 48; Дайджест 2018, с. 157.

стосується конкретно осіб з інвалідністю. Стаття 15 ЄСХ, встановлюючи окреме право на професійну орієнтацію, освіту та професійну підготовку для людей з інвалідністю, спрямована на те, щоб забезпечити ефективніший захист цих осіб у сферах освіти та зайнятості, де вони більш уразливі, ніж інші слухачі та працівники без інвалідності. Згідно з підходом, запровадженим у статті 15 ЄСХ, держава несе відповідальність за вжиття заходів, які допоможуть людям з інвалідністю повноцінно брати активну участь у житті громади. Іншими словами, ефективне здійснення права осіб з інвалідністю на професійну підготовку та реабілітацію вимагає вжиття конкретних заходів, які можуть, у разі необхідності, перетворюватися на позитивні дії, спрямовані на поліпшення «можливості працевлаштування» осіб з інвалідністю та їхній доступ і можливість бути працевлаштованим. Крім того, особливу увагу слід приділяти захисту осіб, які набули інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання[16].

14. Відповідно до п. 1 статті 15 ЄСХ, наявність законодавства про недискримінацію вважається необхідною. Це важливий інструмент для розвитку інклюзивності дітей з інвалідністю у загальні або основні освітні програми. Таке законодавство повинно щонайменше вимагати вагомих підстав для спеціальних або окремих систем освіти та надавати ефективні засоби правового захисту тим, хто визнаний незаконно виключеним або відокремленим, або іншим чином позбавленим ефективного права на освіту. Законодавство може складатися із загального антидискримінаційного законодавства, спеціалізованого законодавства про освіту або їхньої комбінації[17].

15. Відповідно до п. 1 статті 15 ЄСХ, всі особи з інвалідністю (як діти та підлітки, так дорослі, які стикаються з особливими недоліками в освіті, як-от люди з інтелектуальними порушеннями) мають право на освіту і професійну підготовку: початкову освіту, загальну і середню професійну освіту, інші форми професійного навчання. Згідно зі статтею 10 Хартії, професійна підготовка відповідно до статті 15 охоплює всі види вищої освіти[18].

16. П. 1 статті 15 ЄСХ зобов'язує держави-учасниці забезпечувати освіту для людей з інвалідністю, поряд з професійною орієнтацією і освітою, в одному або іншому пласті системи освіти, іншими словами, у загальних або спеціалізованих школах. Пріоритет, який слід віддавати освіті в загальних закладах, про який прямо говориться в статті, регулюється умовним застереженням, яке, якщо воно буде тлумачитися так, як зазвичай, і з належним урахуванням контексту і мети даного положення, вказує на державні органи влади, які, щоб забезпечити незалежність, соціальну інтеграцію та участь у житті громади людей з інвалідністю за допомогою освіти, повинні враховувати тип інвалідності – наскільки вона серйозна, – а також різні індивідуальні обставини, які підлягають розгляду в кожному конкретному випадку. Отже, п. 1 статті 15 Хартії не залишає державам-учасницям широкого вибору типу школи, в якій вони будуть розвивати самостійність, інтеграцію та участь осіб з інвалідністю, оскільки це безсумнівно повинна бути загальна школа[19].

17. Уроки у загальних школах і, в разі необхідності, в спеціальних школах, повинні бути такими, що відповідають вимогам[20].

---

16. Висновки XIV-2 – Заява про тлумачення – Стаття 15.
17. Висновки 2007 року – Заява про тлумачення – Стаття 15-1.
18. Висновки 2012 р., Ірландія; Дайджест 2018, с. 157.
19. Європейська акція людей з інвалідністю (AEH) проти Франції, скарга № 81/2012, Рішення по суті від 11 вересня 2013 року, п. 78; Дайджест 2018 року, с. 158.
20. Міжнародна асоціація Autisme-Europe (AIAE) проти Франції, скарга № 13/2002, рішення по суті від 4 листопада 2003 року, п. 48.

Це означає, що для забезпечення рівного та недискримінаційного поводження з особами з інвалідністю, загальні та спеціальні школи повинні забезпечувати адаптоване навчання[21].

18. Держави-учасниці зобов'язані забезпечувати допомогу зі сторони спеціального персоналу, необхідну для їхнього навчання у школі. Така допомога є вкрай важливим засобом утримання, особливо дітей і підлітків з розладом аутичного спектру, у загальних школах[22]. Межа свободи розсуду в цьому питанні застосовується тільки до тих засобів, які держави-учасниці вважають найбільш слушними для забезпечення надання цієї допомоги, з урахуванням культурних, політичних або фінансових умов, в яких функціонує їхня система освіти. Однак це залежить від положення про те, що в будь-якому випадку зроблений вибір і вжиті заходи не мають якостей або не повинні застосовуватися у спосіб, який позбавляє встановлене право його ефективності й перетворює його в суто теоретичне право[23].

19. Для забезпечення інтеграції держави-учасниці повинні вживати заходів (як-от підтримка вчителів і доступність приміщень) та повинні продемонструвати, що досягнуто суттєвого прогресу в створенні систем освіти, які нікого не виключають[24].

20. «Інтеграція» та «інклюзивність» – два різних поняття, і одне не обов'язково веде до іншого. Право на інклюзивну освіту – це право дитини на навчання в загальноосвітній школі та обов'язок школи зарахувати дитину з огляду на найкращі інтереси дитини, а також її здібності та освітні потреби як першочергове завдання[25].

21. Освіта і професійна підготовка є необхідним підґрунтям для того, щоб вийти на відкритий ринок праці та мати можливість вести самостійне життя. Молоді люди з інвалідністю, які не мають середньої освіти, стикаються з різними несприятливими умовами на ринку праці. Держави-учасниці повинні вжити заходів, щоб забезпечити інтеграцію й гарантувати, щоб як загальні, так і спеціальні школи забезпечували адекватне навчання. Крім того, держави-учасниці повинні продемонструвати, що в створенні інклюзивних та адаптованих систем освіти досягнуто відчутного прогресу[26].

22. Спеціальні установи повинні забезпечувати за допомогою своєї внутрішньої організації та/або своїх методів роботи переважання професійної орієнтації, освіти та професійної підготовки над іншими функціями та обов'язками, які вони можуть виконувати відповідно до національного законодавства[27].

23. У пункті 1 статті 15 ЄСХ встановлено одне з прав, що захищаються Хартією, які є надзвичайно складними, а їхнє втілення - дуже дорогим. Тому заходи, яких вживає держава для досягнення цілей Хартії, повинні відповідати таким трьом критеріям: «(i) розумні строки, (ii) прогрес, який можна виміряти, і (iii) фінансування у відповідності з максимальним використанням наявних ресурсів»[28].

---

21. Європейська акція людей з інвалідністю (AEH) проти Франції, скарга № 81/2012, Рішення по суті від 11 вересня 2013 року, п. 85.
22. Європейська акція людей з інвалідністю (AEH) проти Франції, скарга № 81/2012, Рішення по суті від 11 вересня 2013 року, п. 85.
23. Європейська акція людей з інвалідністю (AEH) проти Франції, скарга № 81/2012, Рішення по суті від 11 вересня 2013 року, п. 80-81; Дайджест 2018 року, с. 158.
24. Висновки 2005 р., Кіпр.
25. MDAC проти Бельгії, скарга № 109/2014, рішення по суті від 16 жовтня 2014 року, п. 66; Дайджест 2018, с. 158.
26. Висновки XX-1 (2012), Австрія; Дайджест 2018 р., с. 158.
27. Європейська акція людей з інвалідністю (AEH) проти Франції, скарга № 81/2012, Рішення по суті від 11 вересня 2013 року, п. 111; Дайджест 2018 року, с. 158.
28. «Аутизм-Європа» проти Франції, цитований вище, § 53.

24. Європейський комітет з соціальних прав оцінюючи, чи відповідає ситуація в державі п. 1 ст. 15 ЄСХ акцентує увагу на чотирьох напрямках: визначення інвалідності, антидискримінаційні положення, освіта та професійна підготовка.

25. Європейський комітет з соціальних прав у процесі оцінювання, чи відповідає ситуація у державі п. 1 ст. 15 ЄСХ і, отже, чи діти й дорослі з інвалідністю мають ефективний рівний доступ до освіти та професійного навчання, бере до уваги[29]:

- загальну кількість людей з інвалідністю, включаючи дітей;
- кількість учнів з інвалідністю, які відвідують загальноосвітні навчальні заклади та курси професійної підготовки;
- кількість учнів з інвалідністю, які отримують спеціальну освіту та відвідують курси;
- кількість дітей з інвалідністю, які не отримують освіти, та заходи, вжиті для виправлення цієї ситуації[30];
- кількість людей з інвалідністю, які покидають систему освіти без кваліфікації[31];
- відсоток студентів з інвалідністю, які виходять на ринок праці після завершення загальноосвітньої програми або спеціальної освіти та/або навчання[32];
- дані про рівень успішності дітей з інвалідністю в порівнянні з іншими дітьми і про рівень успішності з погляду доступу до професійного навчання, продовження навчання або виходу на відкритий ринок праці[33];
- дані про кількість осіб, які отримують професійну підготовку в загальноосвітньому або спеціальному навчальному закладі, у порівнянні з кількістю запитів на зарахування;
- дані про відсоток учнів з інвалідністю, які виходять на ринок праці після завершення загальної або спеціальної освіти та/або підготовки[34].

26. **Європейський комітет з соціальних прав виявив порушення п. 1 ст. 15 ЄСХ у таких випадках:**

- відсутність ефективної інтеграції дітей та молоді з інвалідністю в загальну освіту і в загальні заклади професійного навчання, де молодь з інвалідністю мало інтегрована у загальноосвітні установи та в загальноосвітні установи професійного навчання, і тому спеціальні та окремі установи залишаються нормою[35], або де меншість[36] або майже половина учнів з інвалідністю, які мають особливі освітні потреби, відвідують спеціальні школи[37];
- відсутність однакового доступу дітей з інвалідністю до освіти – в ситуації, коли багато дітей з інвалідністю поміщено в установи, особливо дітей з ментальними порушеннями (на яких припадає близько 80% всіх дітей, які проживають в установах), і тому вони не мають однакового доступу до освіти[38].

27. **П. 2 ст. 15 ЄСХ установлює право людей з інвалідністю розширювати їхній доступ до працевлаштування та пристосовувати умови праці до потреб людей з інвалідністю** або, коли це видається неможливим з причини інвалідності, шляхом облаштування або створення спеціальних робочих місць відповідно до ступеня інвалідності. У деяких випадках такі заходи можуть вимагати використання спеціалізованих служб працевлаштування та надання допомоги. Зрозуміло, що термін «облаштована зайнятість» також охоплює робочі кооперативи[39].

---

29. Висновки 2016 – Сербія – Стаття 1
30. Conclusions 2016 - Hungary - Article 15 § 1.
31. Conclusions 2016 - Hungary - Article 15 § 1.
32. Conclusions 2016 - Serbia - Article 15 § 1.
33. Conclusions 2016 - Hungary - Article 15 § 1.
34. Conclusions 2016 - France - Article 15 § 1.
35. Conclusions XVI-2 - Malta - Article 15 § 1.
36. Conclusions 2016 - Ukraine - Article 15 § 1.
37. Conclusions 2016 - Austria - Article 15 § 1, Conclusions 2016 - Romania - Article 15 § 1.
38. Conclusions 2016 - Serbia - Article 15 § 1.
39. Explanatory Report to the European Social Charter (Revised) Strasbourg, 3.V.1996, p. 65.

28. П.2 ст. 15 ЄСХ вимагає від держав розвивати для людей з інвалідністю доступ до працевлаштування на відкритому ринку праці. Це стосується як осіб з фізичними, так і ментальними порушеннями[40].

29. З цією метою законодавство повинно забороняти дискримінацію за ознакою інвалідності при працевлаштуванні, а також звільнення за ознакою інвалідності, щоб забезпечити справжню рівність можливостей на відкритому ринку праці[41]. Крім того, щодо умов праці, на роботодавця мають накладатися зобов'язання вживати заходів відповідно до вимоги розумного пристосування, щоб забезпечити ефективний доступ до працевлаштування та зберегти зайнятість осіб з інвалідністю, зокрема, осіб, які набули інвалідності в період їхньої зайнятості в результаті нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання[42]. Крім того, нормативні акти повинні надавати ефективні засоби правового захисту тим особам, які визнані незаконно дискримінованими[43].

30. Держави-учасниці мають свободу розсуду щодо інших заходів, які вони вживають для сприяння доступу людей з інвалідністю до працевлаштування. П. 2 ст. 15 ЄСХ не вимагає введення квот[44].

31. Установи із облаштованими робочими місцями повинні бути зарезервовані для осіб з інвалідністю, які через свою інвалідність не можуть бути інтегровані до відкритого ринку праці. Вони повинні ставити собі за мету допомагати пільговим категоріям громадян вийти на відкритий ринок праці[45]. Особи, що працюють в установах із облаштованими робочими місцями, де виробництво є основним видом діяльності, мають основні трудові права та зокрема право на справедливу винагороду і права членів профспілок[46].

32. Європейський комітет з соціальних прав у процесі оцінювання, чи відповідає ситуація у державі п. 2 ст. 15 ЄСХ, зосереджується на трьох сферах: працевлаштування людей з інвалідністю, антидискримінаційні положення та заходи щодо заохочення працевлаштування людей з інвалідністю.

33. Європейський комітет з соціальних прав у процесі оцінювання того, чи відповідає ситуація в державі п. 2 ст. 15 ЄСХ і чи особи з інвалідністю дійсно мають однаковий доступ до працевлаштування, бере до уваги не лише належне законодавство, включно з судовими та позасудовими засобами правового захисту, передбаченими в разі дискримінації за ознакою інвалідності, але також і можливість судового захисту і практичні аспекти, як-от дані про загальну кількість людей з інвалідністю, кількість людей з інвалідністю працездатного віку, кількість зайнятих осіб (на відкритому ринку праці або в спеціально облаштованих закладах) чи осіб, які отримують користь від заходів щодо сприяння зайнятості, кількості тих, хто шукає роботу і кількості безробітних[47].

34. Європейський комітет з соціальних прав виявив порушення п. 2 ст. 15 ЄСХ у таких випадках:

---

40. Висновки XX-1 (2012), Чеська Республіка; Висновки I (1969), Заява про тлумачення п. 2 статті 15.
41. Висновки 2003 р., Словенія; Висновки 2012 р., Російська Федерація.
42. Висновки 2007 р., Заява про тлумачення п. 2 статті 15.
43. Висновки XIX-1 (2008), Чеська Республіка.
44. Висновки XIV-2 (1998), Бельгія.
45. Дайджест 2018 р., с. 158.
46. Висновки XVII-2 (2005), Чеська Республіка.
47. Висновки 2016 – Вірменія – Стаття 15-2.

- відсутність норм права, що забороняють дискримінацію за ознакою інвалідності у сфері зайнятості[48];
- відсутність адекватного захисту від дискримінації за ознакою інвалідності – відсутність заходів захисту працівників з інвалідністю від звільнення і відсутність у роботодавця обов'язку продовжувати договір з людиною, яка набула інвалідність у результаті виробничої травми або захворювання[49];
- надмірно низький рівень заробітної плати в спеціально облаштованих місцях для роботи (особам, зайнятим на виробництві в облаштованих майстернях, не забезпечили звичайні умови праці, а їхня заробітна плата була набагато нижчою, ніж у відкритому робочому середовищі (від 5% до 30%)[50];
- відсутність гарантованого ефективного доступу на відкритий ринок праці[51];
- не дотримано юридичних зобов'язань щодо надання розумного пристосування[52].

35. **П. 3 ст.15 ЄСХ встановлює право осіб з інвалідністю сприяти їхній всебічній соціальній інтеграції та участі у житті суспільства**, зокрема, шляхом вжиття заходів, включаючи технічну допомогу, що спрямовані на усунення перешкод для спілкування і пересування і що надають доступ до транспорту, житла, культурної діяльності і відпочинку.

36. Під правом людей з інвалідністю на соціальну інтеграцію, передбаченим п. 3 ст.15 ЄСХ, мається на увазі необхідність усунення бар'єрів для спілкування і пересування, аби забезпечити доступ до транспорту (наземного, залізничного, морського і повітряного), житла (державного, соціального і приватного), культурної діяльності і відпочинку (громадські та спортивні заходи)[53]. Для цього п.3 ст.15 ЄСХ вимагає наявності всебічного законодавства про недискримінацію, що охоплює як державну, так і приватну сферу, як-от житло, транспорт, телекомунікації та культурно-дозвільні заходи, а також ефективні засоби правового захисту для тих, хто піддався незаконному поводженню[54]. Таке законодавство може складатися із загального антидискримінаційного законодавства, спеціального законодавства або їх комбінації[55].

37. Відповідно до п. 3 ст. 15 ЄСХ також вимагається ухвалення послідовної політики з питань інвалідності: позитивні заходи для досягнення цілей соціальної інтеграції та всебічної участі людей з інвалідністю. Такі заходи повинні мати чітку правову основу та бути скоординованими[56]. Люди з інвалідністю повинні мати право голосу у розробленні, реалізації та перегляді заходів, що їх стосуються[57].

38. Щоб ці зобов'язання мали справжній ефект, треба створити механізми для оцінки перешкод на шляху спілкування та пересування, з якими стикаються люди з інвалідністю, і визначення заходів підтримки, які необхідні для надання їм допомоги в подоланні цих перешкод. Крім того, технічна допомога має бути або доступна безкоштовно, або надаватися за умови відшкодування її вартості і з урахуванням коштів пільгових категорій громадян. Така допомога може, наприклад, бути у вигляді протезів, ходунків, крісел колісних, собак-поводирів і домашніх пристосувань. Послуги підтримки, такі як особиста допомога та допоміжні засоби, повинні бути доступні безкоштовно або за умови внесення відповідного внеску в їхню вартість і з урахуванням коштів пільгових категорій громадян[58].

---

50. Conclusions XVI-2 - Denmark - Article 15 § 2.
51. Conclusions 2016 - Serbia - Article 15 § 2.
52. Conclusions 2016 - Serbia - Article 15 § 2.
53. Conclusions 2005, Norway.
54. Conclusions 2007, Slovenia.
55. Conclusions 2012, Estonia.
56. Digest 2018, p. 161.
57. Conclusions 2003, Italy.
58. Conclusions 2008, Statement of interpretation on Article 15 § 3; Digest 2018, p. 161 – 162.

39. Має бути доступ до телекомунікацій і нових інформаційних технологій, а жестова мова повинна мати офіційний статус[59].

40. Громадський транспорт (наземний, залізничний, морський і повітряний), всі недавно збудовані або реконструйовані громадські будівлі, об'єкти і будівлі, відкриті для публіки, а також культурні та розважальні заходи повинні бути фізично доступні[60].

41. Потреби людей з інвалідністю повинні враховуватися в політиці в сфері житлових відносин, в тому числі при будівництві достатньої кількості відповідного державного, соціального або приватного житла. Крім того, повинна надаватися фінансова допомога для пристосування наявного житла[61].

42. Європейський комітет з соціальних прав у процесі оцінювання, чи відповідає ситуація в державі п. 3 ст. 15 ЄСХ, зосереджує увагу на дев'яти сферах: антидискримінаційне законодавство і комплексний підхід, консультації, форми фінансової допомоги для підвищення самостійності людей з інвалідністю, заходи з подолання перешкод, технічна допомога, спілкування, пересування і транспорт, житло, культура і відпочинок.

43. Європейський комітет з соціальних прав у процесі оцінювання, чи відповідає ситуація в державі п.3 ст. 15 ЄСХ, а отже, чи люди з інвалідністю повною мірою беруть участь у житті громади, бере до уваги не лише належне законодавство, у тому числі судові та позасудові засоби правового захисту, передбачені в разі дискримінації за ознакою інвалідності, але і його юридичну силу та практичні аспекти, як-от наявність різних грантів для адаптації середовища до потреб осіб з інвалідністю – переобладнання житла, автомобіля, усунення архітектурних і комунікаційних бар'єрів, придбання допоміжного приладдя; право на допоміжні товари та послуги безкоштовно або за зменшеною ціною – технічні засоби, громадський транспорт; дії, що вживаються для заохочення доступу до нових комунікаційних технологій.44. Європейський комітет з соціальних прав виявив порушення п.3 ст.15 ЄСХ у таких випадках:

- відсутність антидискримінаційного законодавства для людей з інвалідністю, яке б стосувалося саме сфери житла, транспорту, спілкування, культури і відпочинку[62];
- відсутність ефективних засобів правового захисту для людей з інвалідністю, які заявляють про дискримінаційне ставлення[63];
- відсутність дійсного доступу до житла[64];
- відсутність фактичного доступу людей з інвалідністю до різних видів транспорту[65];
- відсутність реального доступу до технічної підтримки[66].

---

59. Висновки 2005 р., Естонія; Висновки 2003 р., Словенія.
60. Висновки 2003 р., Італія.
61. Висновки 2003 р., Італія.
62. Висновки 2016 – Естонія – Стаття 15-3.
63. Висновки 2016 – Андорра – Стаття 15-3, Висновки 2016 – Угорщина – Стаття 15-3.
64. Висновки 2012 – Андорра – Стаття 15-3, Висновки 2016 – Угорщина – Стаття 15-3.
65. Висновки 2016 – Вірменія – Стаття 15-3.
66. Висновки 2012 – Андорра – Стаття 15-3.

Стратегія Ради Європи про права осіб з інвалідністю на 2017-2023 рр.[67]

1. Нова стратегія Ради Європи про права осіб з інвалідністю на 2017-2023 роки була розроблена в 2016 році державами-членами Ради Європи у співпраці з громадянським суспільством та іншими зацікавленими сторонами. Загальна мета Стратегії Ради Європи про права осіб з інвалідністю на 2017-2023 роки (далі – Стратегія) полягає в досягненні рівності, гідності та рівних можливостей для людей з інвалідністю. Це вимагає забезпечення незалежності, свободи вибору, повної й ефективної участі у всіх сферах життя і суспільства, включаючи життя в громаді[68].

2. Стратегія зосереджена навколо п'яти пріоритетних галузей (рівність і недискримінація; підвищення обізнаності; доступність; визнання рівності перед законом; свобода від експлуатації, насильства та жорстокого поводження) і націлена на п'ять наскрізних питань (участь, співпраця і координація; універсальний дизайн і розумне пристосування; забезпечення гендерної рівності; множинна дискримінація; освіта та навчання).

3. Правильна реалізація Стратегії вимагає, щоб інвалідність розумілася як результат **взаємодії між порушеннями здоров'я особи та фактичними середовищними перешкодами та упередженнями**. Інвалідність повинна розглядатися як те, що перешкоджає повному здійсненню прав людини та основних свобод і заважає людям з інвалідністю ефективно і на рівних брати участь у житті суспільства[69].

4. Особливу увагу слід приділяти особам з **множинними, складними та пересічними ступенями тяжкості інвалідності**, оскільки вони стикаються з додатковими бар'єрами та піддаються вищому ризику інституціоналізації, ізоляції та бідності. Заходи щодо запобігання або усунення наявних бар'єрів є необхідними інвестиціями у сталий розвиток та поліпшення доступності.

5. Проблем з доступністю можна уникнути або значно зменшити шляхом застосування розумного і не обов'язково дорогого **універсального дизайну**, який приносить користь усім. На додаток до необхідних заходів доступності, пов'язаних з групами, індивідуальні бар'єри можуть бути подолані за допомогою індивідуального **розумного пристосування**. Відмова в розумному пристосуванні, а також відмова в доступі можуть вважатися дискримінацією.

6. Питання **гендерної рівності** мають враховуватися при плануванні, складанні бюджету, реалізації, моніторингу та оцінці всіх політик, програм та діяльності з питань інвалідності та навпаки як на національному, так і на місцевому рівнях.

7. Принцип **недискримінації** повинен застосовуватися у всіх сферах. Множинна дискримінація і її особливо шкідливі наслідки, в тому числі для розвитку дітей та молоді, повинні бути визнані наявними та враховуватися у всіх видах діяльності й заходах на національному та місцевому рівнях[70].

8. **Якісна освіта**, включаючи освіту в галузі прав людини, є необхідною умовою для того, щоб люди з інвалідністю могли користуватися правами людини нарівні з іншими. Сюди також відноситься раннє втручання та підтримка сім'ї. Освітні та

---

67. Рада Європи, Права людини: реальність для всіх/ Стратегія Ради Європи про права осіб з інвалідністю на 2017-2023 рр., доступно за посиланням: https://rm.coe.int/16806fe7d4 .
68. Пункт 16.
69. Пункт 35.
70. Пункт 46.

та навчальні програми, кампанії та матеріали, призначені для професіоналів, повинні охоплювати аспект інвалідності, щоб гарантувати, що фахівці володіють необхідними навичками і знаннями для виконання своїх обов'язків на рівній основі та інклюзивним чином. Такі програми мають враховувати належну повагу до прав осіб з інвалідністю та гарантувати високу якість послуг в основних напрямках, як того вимагають міжнародні стандарти.

9. Люди з інвалідністю як і раніше стикаються з байдужістю, неприйнятним ставленням і стереотипами, які ґрунтуються на забобонах, страхові та недовірі до своїх здібностей. Дії мають бути спрямовані на **зміну цих негативних поглядів і стереотипів** за допомогою ефективної політики, стратегії й дій з підвищення обізнаності за участі всіх відповідних зацікавлених сторін, включно із засобами масової інформації.

10. **Доступність** не може розглядатися тільки як доступність до архітектурного середовища, оскільки це набагато ширше поняття. Воно поширюється також на доступність до товарів і послуг, в тому числі каналів постачання послуг. Доступність пов'язана з усіма сферами життя і тому повинна розглядатися з погляду рівності та недискримінації. Вона однаково стосується державного і приватного секторів. Іншими словами, доступність – це засоби забезпечення доступу осіб з інвалідністю до всіх сфер життя. Однак особливу увагу слід приділити доступу до інформації, інформаційних технологій і комунікації. Важливо, щоб усі особи користувалися технологічними досягненнями і щоб ніхто не залишився позаду, включаючи людей з множинною інвалідністю та комплексними порушеннями. Необхідно приділяти увагу відповідним та альтернативним способам спілкування, засобам і форматам, доступу до друкованого слова і питанням авторського права[71].

11. Від держав вимагається, наскільки це можливо, замінити делеговане прийняття рішень **системами підтриманого прийняття рішень**. Можливі обмеження на прийняття рішень повинні розглядатися на індивідуальних засадах, бути пропорційними й обмежуватися настільки, наскільки це абсолютно необхідно. Обмеження не повинні застосовуватись, коли з огляду на ситуацію достатньо використовувати менше засобів, що заважають, і передбачити доступні й ефективні правові гарантії, щоб запобігти зловживанню такими заходами.

12. Держава **зобов'язана запобігати всім формам експлуатації, насильства і наруги** та захищати від них людей з інвалідністю. Крім того, сприяння відновленню, реабілітації та реінтеграції є необхідними частинами зобов'язань держави. Злочини на ґрунті ненависті та знущання (булінг), особливо в Інтернеті, повинні розглядатися як форми експлуатації, насильства та жорстокого поводження, особливо стосовно дітей і молодих людей з інвалідністю.

---

71. Пункти 56 і 59.

Огляд результатів (зокрема нормативно-правової бази)

а) Загальний огляд висновків щодо прав людей з інвалідністю відповідно до ст. 15 ЄСХ

1. Згідно зі статистикою Державної служби статистики України, використаної Міністерством соціальної політики, «Кількість людей з інвалідністю», станом на 1 січня 2019 року в Україні налічувалося **2 659 700 осіб з інвалідністю, в тому числі 161 600 дітей**[72], що свідчить про збільшення в порівнянні з 1 січня 2018 року, коли налічувалося 2 635 600 осіб з інвалідністю, в тому числі 159 000 дітей, і з 1 січня 2016 року, коли було 2 614 061 осіб, у тому числі 153 547 дітей[73].

2. Відповідно до статті 41 Закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні», інформаційні ресурси у сфері реабілітації осіб з інвалідністю формуються у вигляді **централізованого банку даних з проблем інвалідності**, що містить дані про реабілітаційні установи, характер і причини інвалідності, освітній і професійний рівень осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю, склад сім'ї, рівень доходів, потребу і забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації, виробами медичного призначення, реабілітаційними послугами, санаторно-курортним лікуванням, спеціальним автотранспортом тощо.

3. **Статистика** з питань, що стосуються людей з інвалідністю, є неповною; немає чіткого регламенту про порядок збору належних даних, база даних не охоплює всіх осіб з інвалідністю; немає точних статистичних даних, що охоплюють конкретні види інвалідності, і немає ніяких зобов'язань зі збору даних з диференціацією за статтю та віком. База даних включає тільки людей, яким було офіційно надано одну з трьох груп інвалідності, ті особи з інвалідністю, які не отримали офіційного статусу, не включені в статистику. Статистика Міністерства охорони здоров'я відрізняється від статистики Міністерства соціальної політики, оскільки останнє веде облік тільки тих, хто подав заяву на отримання пенсії по інвалідності.

4. Дані судової статистики про випадки, що стосуються осіб з інвалідністю, також недосконалі. Державна служба статистики України (Держстат) збирає дані про кількість усіх позивачів з інвалідністю за видами скарг (адміністративні та цивільні), проте дані про тип скарг і види порушень, зазначені у скаргах, відсутні.

---

72. Статистичний збірник «Соціальний захист населення України», підготовлений Державною службою статистики України
73. Статистичний збірник «Соціальний захист населення України», підготовлений Державною службою статистики України *http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/07/zb_szn_2017.pdf*

5. Відповідно до абзаців 1 і 3 статті 1 Закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні», **особа з інвалідністю** – особа зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист (таке ж визначення включене в абзац 1 статті 2 Закону «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні»). **Інвалідність** – міра втрати здоров'я у зв'язку із захворюванням, травмою (її наслідками) або вродженими вадами, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження життєдіяльності особи, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист.

6. У відповідності до ст. 3 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» інвалідність як міра втрати здоров'я визначається шляхом експертного обстеження в органах медико-соціальної експертизи центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я.

7. Існує три г**рупи інвалідності (I, II та III)** відповідно до статті 7 Закону "Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні" та Положень «Про медико-соціальну експертизу» і «Порядок, умови та критерії встановлення інвалідності», затверджених Постановою Кабінету Міністрів України № 1317 від 3 грудня 2009 року. «Інструкцію про встановлення груп інвалідності» було затверджено Наказом Міністерства охорони здоров'я № 561 від 5 вересня 2011 року[74].

8. Відповідно до ст. 7 Закону України «Про реабілітацію людей з інвалідністю в Україні», залежно від ступеня стійкого розладу функцій організму, зумовленого захворюванням, травмою (її наслідками) або вродженими порушеннями, та можливого обмеження життєдіяльності при взаємодії із зовнішнім середовищем внаслідок втрати здоров'я особі, визнаній особою з інвалідністю, встановлюється перша, друга чи третя група інвалідності.

9. Перша група інвалідності поділяється на підгрупи А і Б залежно від міри втрати здоров'я особи з інвалідністю та обсягів потреби в постійному сторонньому догляді, допомозі або диспансерному нагляді. До підгрупи А першої групи інвалідності належать особи з виключно високою мірою втрати здоров'я, надзвичайною залежністю від постійного стороннього догляду, допомоги або диспансерного нагляду інших осіб і які фактично не здатні обслуговувати себе. До підгрупи Б першої групи інвалідності належать особи з високою мірою втрати здоров'я, значною залежністю від інших осіб у забезпеченні життєво важливих соціально-побутових функцій і які частково здатні до виконання окремих елементів задля обслуговування себе.

10. Україна ратифікувала Європейську соціальну хартію (переглянуту) 21 грудня 2006 року, ухваливши 76 з 98 пунктів, включно з п. 1-3 ст. 15. Вона ще не ратифікувала Додатковий протокол, який передбачає систему колективного оскарження. Крім того, 16 грудня 2009 року Україна ратифікувала Конвенцію Організації Об'єднаних Націй про права осіб з інвалідністю та Факультативний протокол до неї, які набули чинності 6 березня 2010 року. З того часу було здійснено значну законодавчу роботу за участі громадянського суспільства. Проте належить зробити ще більше.

---

74. Наказ Міністерства охорони здоров'я «Про затвердження Інструкції про встановлення груп інвалідності» №561 від 5 вересня 2011 року, зареєстрований у Міністерстві юстиції 14 листопада 2011 року за № 1295/20033.

11. Законодавство України ґрунтується на **принципі недискримінації**, який незалежно від конкретних особливостей передбачає: забезпечення рівності прав і свобод людей і/або груп осіб; забезпечення рівності перед законом окремих осіб і/або груп осіб; повагу до гідності кожної людини; забезпечення рівних можливостей для людей і/або груп осіб. Відповідно до пункту 1 статті 3 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»[75] законодавство про запобігання та протидію дискримінації складається з Конституції України, цього Закону та інших нормативно-правових актів. Якщо міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені цим Законом, застосовуються правила міжнародного договору.

12. Відповідно до статті 7 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», нормативно-правові акти, які стосуються матеріального, соціально-побутового і медичного забезпечення осіб з інвалідністю, розробляються за участю громадських організацій осіб з інвалідністю. Органи місцевого самоврядування зобов'язані інформувати осіб з інвалідністю про зміни і доповнення законодавства про соціальну захищеність осіб з інвалідністю.

13. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», ухвалений 6 вересня 2012 року, встановлює загальну заборону дискримінації (стаття 6) та встановлює принципи недискримінації (стаття 2). Закон забороняє пряму і непряму дискримінацію, яка базується, серед іншого, на інвалідності та застосовується, зокрема, в галузі освіти, державних послуг і відносин між роботодавцями і працівниками.

14. Відповідно до пунктів 6 і 3 частини 1 статті 1 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» **пряма дискримінація** – ситуація, за якої з особою та/або групою осіб за їхніми певними ознаками поводяться менш прихильно, ніж з іншою особою та/або групою осіб в аналогічній ситуації, крім випадків, коли таке поводження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними; **непряма дискримінація** – ситуація, за якої внаслідок реалізації чи застосування формально нейтральних правових норм, критеріїв оцінки, правил, вимог чи практики для особи та/або групи осіб за їхніми певними ознаками виникають менш сприятливі умови або становище порівняно з іншими особами та/або групами осіб, крім випадків, коли їхня реалізація чи застосування має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними.

15. Стаття 14 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» передбачає, що особа, яка вважає, що стосовно неї виникла дискримінація, має право звернутися із скаргою до державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування та їхніх посадових осіб, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та/або до суду в порядку, визначеному законом. Існує проблема невідповідності законодавства України щодо визначення розумного пристосування як форми дискримінації. Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» дає тільки довідкові визначення цієї концепції, а Закон «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» не містить фрази «відмова в розумному пристосуванні» у переліку форм дискримінації.

16. Згідно зі статтями 15 і 16 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», особа має право на **відшкодування матеріальної шкоди** та моральної шкоди, завданих їй унаслідок дискримінації. Порядок відшкодування

---

75. No. 52-07-VI.

матеріальної шкоди та моральної шкоди визначається Цивільним кодексом України та іншими законами. Особи, винні в порушенні вимог законодавства про запобігання та протидію дискримінації, несуть цивільну, адміністративну та кримінальну відповідальність.

17. Що стосується **цивільно-правової відповідальності**, Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні»LL встановлює заборону на дискримінацію щодо осіб з інвалідністю, але не містить будь-яких положень про цивільну відповідальність у разі порушення цього правила. Застосовуються статті 15 та 16 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні».

18. **Процедурні аспекти** цивільно-правової відповідальності підпадають під дію Цивільного процесуального кодексу. Відповідно до ст. 81 вищевказаного Кодексу: «У справах про дискримінацію позивач зобов'язаний навести фактичні дані, які підтверджують, що дискримінація мала місце. У разі наведення таких даних доказування їхньої відсутності покладається на відповідача». Існують проблеми із застосуванням зазначеного положення, зокрема, щодо нетипового характеру цього правила для адвокатів і суддів і, відповідно, рідкісних випадків його застосування. Зазначений принцип був установлений у середині 2014 року як один з кроків до виконання Директиви ЄС 97/80/ЕС від 15 грудня 1997 року. Наказ Міністерства юстиції № 33 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо ідентифікації випадків ґендерної дискримінації та механізм надання правової допомоги», затверджений 12 березня 2019 року, містить рекомендації щодо тлумачення цієї статті..

19. Немає припису щодо **адміністративної відповідальності**. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» формально встановлює адміністративну відповідальність, але в Кодексі України про адміністративні правопорушення немає положення, що встановлює таку відповідальність. Тому положення Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» залишається формальним у цій сфері.

20. Що стосується **кримінальної відповідальності**, Кримінальний кодекс України передбачає **кримінальну відповідальність за порушення принципу рівності** громадян, що базується, зокрема, на інвалідності, в статті 161 «Порушення рівності громадян залежно від їхньої расової, національної приналежності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками». Відповідно до п.1 ст. 161, Кримінального кодексу України, умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності, або образа почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, інвалідності, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками – караються штрафом від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого. Відповідно до п.2. ст. 161 Кримінального кодексу України, ті самі дії, поєднані з насильством, обманом чи погрозами, а також вчинені службовою особою, – караються штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

---

76. Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» від 21 березня 1991 р. № 875-XII.

Відповідно до п.3. ст. 161 дії, передбачені частинами 1 або 1 цієї статті, які були вчинені організованою групою осіб або спричинили тяжкі наслідки, – караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років. Судова статистика показує, що по ст. 161 Кримінального кодексу[77] немає багато прикладів справ щодо порушення принципу рівності громадян. Якщо ухвалюються вироки відповідно до статті 161 Кримінального кодексу, то вони стосуються ненависницьких висловлювань (мови ворожнечі) чи злочинів на ґрунті ненависті.

21. Згідно з інформацією, наданою Національною поліцією України на запит Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, у 2017 році було проведено досудове розслідування щодо **95 злочинів на ґрунті ненависті**. Серед них було 42 випадки упередженості стосовно християн і представників інших релігій (виключаючи антисемітизм і забобони щодо мусульман), 26 – порушення щодо національності/етнічної приналежності, 6 – щодо антисемітизму, 4 – щодо мови, 3 – щодо ромів та сінті, 2 – щодо сексуальної орієнтації, **1 – щодо інвалідності** та 11 – щодо інших підстав. Тільки 4 з 95 кримінальних справ, кваліфікованих як «упередженість стосовно християн і представників інших релігій (не включаючи антисемітизм та упередження проти мусульман)», були направлені до суду для судового розгляду[78].

22. З 2014 року в Україні проводиться **реформа децентралізації**, метою якої є докорінна перебудова відносин між центром і громадами. Ця реформа місцевого самоврядування має на меті передачу повноважень і делегування влади з державного рівня на рівень громади (і, меншою мірою, на регіональний і верхній субрегіональний рівень). У кінці 2014 – на початку 2015 року була введена фіскальна децентралізація, і почалося об'єднання невеликих місцевих громад у більші та спроможніші «об'єднані територіальні громади» (ОТГ). Ці новоутворення отримали значні повноваження зі збору податків і тепер отримують прямі трансфери з центрального державного бюджету[79]. У результаті реформи повноваження щодо надання соціальних послуг були передані місцевим органам влади.

23. У 2019 році було ухвалено Закон України «Про соціальні послуги», який визначив основні організаційні та правові засади надання соціальних послуг, спрямованих на профілактику складних життєвих обставин, подолання або мінімізацію їхніх негативних наслідків, особам/сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах. Відповідно до визначення, яке міститься у підпункті 15 пункту 1 статті 1 вищезгаданого закону, «складні життєві обставини – обставини, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які особа/сім'я не може подолати самостійно». Інвалідність була перерахована як один з чинників, які можуть зумовити складні життєві обставини серед багатьох диференційованих чинників, наприклад, літній вік; часткова або повна втрата рухової активності, пам'яті; невиліковні хвороби, хвороби, що потребують тривалого лікування; психічні та поведінкові порушення, у тому числі внаслідок вживання психоактивних речовин; поведінкові порушення у дітей через розлучення батьків; або насильство за ознакою статі.

24. Закон України «Про соціальні послуги» визначає основні цілі (стаття 2) та основні принципи надання соціальних послуг (стаття 3). Соціальні послуги повинні надаватися для запобігання і подолання складних життєвих ситуацій і мінімізації їхніх

---

77. *https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Analiz_kramin_sud_2018.pdf,* p. 160.
78. *https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2018/08/CCPR-Alternative-Report_UHHRU_Ukraine.pdf.*
79. В. Романова, А. Умланд, Реформи децентралізації в Україні з 2014 року. Початкові досягнення та майбутні виклики. Наукова стаття. Український форум, вересень, 20019 р. Доступно за посиланням: *https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2019-09-24-UkraineDecentralization.pdf* .

негативних наслідків. Серед основних принципів на першому місці стоїть дотримання прав людини, прав дитини та прав осіб з інвалідністю. Крім того, забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків; повага до честі та гідності; толерантність; доступність та відкритість; індивідуальний і комплексний підходи також були включені до числа основних принципів закону.

25. Сьогодні в Україні проводиться низка заходів з підвищення обізнаності за участю міжнародних організацій та НУО. Проте у суспільстві все ще існує **проблема з прийняттям людей з інвалідністю**. Люди з інвалідністю стикаються з байдужістю, неприйнятним ставленням і стереотипами, які випливають із наявних забобонів, страху та недовіри до їхніх здібностей. Вони розглядаються як ті, хто потребують соціальних грошей, а не як хтось, хто повинен брати участь у житті громади та у процесі формування політики. Люди з інвалідністю 3-ї групи розглядаються як особи, які зловживають соціальними послугами з боку суспільства.

26. Частина людей з інвалідністю має досить **низький рівень обізнаності** про свої права і можливості. Дуже часто вони не борються за свої права, не повідомляють про правопорушення, з якими вони стикаються, і не знають, до кого вони можуть звернутися за допомогою і підтримкою. Низький рівень поінформованості частини людей з інвалідністю проявляється також у їхньому вимогливому ставленні. Багато людей з інвалідністю не бачать іншої можливості, крім як покладатися на соціальні виплати.

27. **Судова гілка влади вважається неефективною.** Люди не вірять, що їхні скарги будуть розглянуті в межах розумних термінів. Побутує думка, що судові розгляди є дорогими та тривалими. Багато людей з інвалідністю бояться судових розглядів, вони відчувають, що не отримають ніякої підтримки в суді. Перешкоди для людей з інвалідністю в доступі до правосуддя фізичного (архітектура) та інформаційного характеру, а також низький рівень довіри до судів сприяють низькій ефективності судового захисту.

28. Українські зацікавлені сторони найчастіше згадували такі проблеми:

- низький рівень доходів осіб з інвалідністю, що призводить до низького рівня життя і високого рівня бідності;
- недостатня підтримка, яка надається найбільш вразливим групам осіб з інвалідністю – діти, ВПО і люди, які постраждали в результаті збройного конфлікту, літні люди, жінки, сім'ї та опікуни вищезазначених груп;
- відсутність доступу до громадської інфраструктури для людей з інвалідністю: недоступні будівлі державної та місцевої влади, центрів надання державних та приватних послуг;
- недостатня підтримка, що надається безробітним особам з інвалідністю: недостатнє навчання та підготовка, відсутність реальної підтримки в пошуку роботи, погані можливості працевлаштування;
- недоліки та неефективність системи квот при працевлаштуванні;
- проблеми, пов'язані з функціонуванням системи соціальних послуг для осіб з інвалідністю відповідно до нового Закону України «Про соціальні послуги»; недоліки регулювання;
- хаос, викликаний процесом деінституціоналізації;
- тривалі цивільні та адміністративні судові процеси[80];
- тривалий процес отримання статусу особи з інвалідністю;

80. Дивіться також: ЄСПЛ, справа Світлани Науменко проти України, заява №. 41984/98, рішення від 9 листопада 2004 року; ЄСПЛ, справа Меріт проти України, заява №. 66561/01, рішення від 30 березня 2004 року.

- відсутність доступності освітніх, соціальних та медичних послуг для людей з множинним, складним ступенем інвалідності;
- відсутність нормативно-правової бази для послуг з раннього втручання, оскільки послуга, яка запобігає інституціоналізації дітей з інвалідністю, допомагає розвитку їхньої інклюзивності та соціалізації;
- проблеми з отриманням довідки до акту огляду МСЕК особи у людей з інвалідністю (складність фотографування, вимога підпису від людини, яка не може цього зробити);
- проблеми з організацією постановки на військовий облік (необхідність проведення медичного огляду у військкоматі, який не готовий проводити такі огляди для людей з інвалідністю).

29. Жінки та дівчата з інвалідністю в Україні стикаються з додатковими бар'єрами в доступі до прав людини і діяльності в порівнянні з чоловіками. Вони також піддаються більшому ризику всіх форм насильства, як вдома, так і поза ним. З цього погляду найчастіше згадувалася проблема нестачі гінекологічних крісел, пристосованих до потреб жінок з інвалідністю.

30. Найбільшою проблемою, мабуть, є становище людей з ментальними порушеннями, включно з дітьми, і залучення їх до процесу навчання, професійної підготовки та, згодом, ринку праці. Це також найскладніша і найбільш чутлива проблема в процесі деінституціалізації.

31. Інформація та спілкування, як і раніше, значною мірою недоступні для багатьох осіб з інвалідністю, особливо для людей з порушеннями слуху та зору.

32. Як і раніше, існує **проблема з людьми, які не мають документів**, особливо в сільських районах. Головним чином це стосується ромської меншини і ВПО. Люди, у яких немає посвідчень особи, не мають права користуватися будь-якими послугами, що пропонуються суспільству; вони не можуть влаштуватися на роботу, підписати договір з лікарем, користуватися соціальними послугами або брати участь у судових розглядах. Процедура отримання особами, які не мають документів, посвідчень особи є тривалою і складною і вимагає відвідування місцевих органів влади. Люди без документів, що мають інвалідність, які часто не мають сім'ї і живуть у сільській місцевості далеко від міста, не можуть пройти процедуру самостійно без підтримки й допомоги.

33. **На місцевому рівні** – під час зустрічей в Києві, Харкові та Львові – було особливо наголошено на проблемах з реалізацією нових законів, особливо відсутності або недоліках положень, що регулюють нову систему соціальних послуг, за функціонування якої сьогодні відповідає місцева влада. Міська влада відзначила, що реформи були проведені дуже швидко, і у них не було часу пристосуватися до нових положень. Крім того, вони підкреслили відсутність інформації, підтримки в реалізації закону і належного реєстру як постачальників послуг, так і одержувачів послуг. Крім того, було порушено питання відсутності чітких критеріїв прийнятності.

34. Іншою проблемою, яка була піднята на місцевому рівні, була відсутність або неналежна якість необхідного законодавчого регулювання для реалізації положень законів, які, зокрема, визначають забезпечення соціального захисту людей з інвалідністю.

35. **Місцеві НУО порушили проблему фінансування неурядових організацій.** Згідно з відомостями львівських НУО, зараз лише чотири НУО, обрані без будь-якого конкурсу та прозорої процедури, отримують державне фінансування. В той же час, фінансування решти організацій людей з інвалідністю можливе лише з місцевих бюджетів. Але необхідно зазначити, що 3 березня 2020 року були внесені зміни до законодавства про фінансування організацій осіб з інвалідністю. Так, прийнято постанову Кабінету Міністрів України "Деякі питання надання фінансової підтримки громадським об'єднанням осіб з інвалідністю", що передбачає надання держаного фінансування організацій осіб з інвалідністю на конкурсній основі.

36. **Місцеві НУО звернули увагу на становище людей з порушеннями слуху** і той факт, що жестова мова ніде не використовується. У дитячих садках, школах та університетах немає вчителів/викладачів жестової мови. Жестова мова не використовується в державних установах, громадських місцях і громадському транспорті. Лише один телеканал здійснює переклад жестовою мовою 24 години на добу.

37. **Ще однією проблемою, порушеною місцевими НУО**, є проблема з системою медичних обстежень, яку люди повинні обов'язково пройти, щоб підтвердити свій статус особи з інвалідністю. Система не адаптована до різних видів інвалідності, і кожна людина повинна проходити одні й ті ж тести кожні кілька років. Навіть люди з серйозними постійними порушеннями, наприклад без ноги або ніг повинні проходити медичне обстеження кілька разів. Крім того, немає можливості отримати дублікат довідки до акту огляду МСЕК , наприклад, у разі його втрати, людина повинна повторно пройти обстеження.

b) Загальний огляд висновків щодо прав людей з інвалідністю відповідно до п.1 ст. 15 ЄСХ (професійна орієнтація, освіта та професійна підготовка)

1. Наразі в українській освіті відбуваються масштабні реформи, які спрямовані на фундаментальну трансформацію цього сектору. Впродовж останніх років були ухвалені важливі закони – «Про вищу освіту» у 2014 році, «Про наукову і науково-технічну діяльність» у 2015 році та Закон України «Про освіту» у 2017 році.

2. На шкільному рівні широкомасштабні реформи охоплюють трансформацію як структури, так і змісту шкільної освіти. Крім того, в межах реформи децентралізації в Україні також відбувається децентралізація освіти, тобто передача управління з національного/обласного рівня на місцевий - у районні органи освіти та/або об'єднані територіальні гром[81].

3. Відповідно до абз. 2 ст. 1 Закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні», **«дитина з інвалідністю»** – особа віком до 18 років (повноліття) зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист.

4. Конвенція ООН про права дитини була офіційно перекладена українською мовою. У перекладі поняття «дитина з фізичною чи інтелектуальною інвалідністю» було офіційно перекладено як «неповноцінна дитина»[82] Після цього офіційного перекладу ця термінологія

81. О. Локшина, «Реформа середньої освіти в Україні: перехід до стандартів ЄС», Annales Universitatis Maria Curie – Skłodowska, Lublin – Polonia, VOL. XXXII, 1. 2019, с. 100.
82. *https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021* .

використовується у багатьох довідкових матеріалах.

5. Наказ Міністерства освіти № 104/52 регулює **інклюзивну освіту на дошкільному рівні**. Згідно з його положеннями, прийом дітей до інклюзивних груп здійснюється керівником дошкільного навчального закладу протягом календарного року за наявності місць на підставі заяви батьків або осіб, які їх замінюють, медичної довідки про стан здоров'я дитини з висновком лікаря, що дитина може відвідувати дошкільний навчальний заклад, довідки дільничного лікаря про епідеміологічне оточення, свідоцтва про народження.

6. 5 вересня 2017 року з ухваленням Закону України «Про освіту» було запущено реформу освіти[83]. Цей Закон надав батькам учнів з особливими освітніми потребами право вимагати **інклюзивної освіти**. На запит батьків школи зобов'язані створити інклюзивні класи. Батьки мають право вибирати школу для своїх дітей – спеціальну або загальну.

7. Відповідно до закону «Про освіту» інклюзивне навчання визначається як «система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників».

8. Уперше в 2017 році уряд України заклав субвенцію на інклюзивну освіту в розмірі 209,4 млн. грн., а з державного бюджету на 2018 рік було виділено понад 508 млн. грн. такої субвенції.

9. У 2014-2015 роках 5 000 учнів з особливими освітніми потребами відвідували спеціальні класи в загальноосвітніх закладах, а 2 200 з них відвідували інклюзивні класи в середніх загальноосвітніх школах. Загальна кількість дітей з інвалідністю, які відвідують загальноосвітні установи, становила 59 600 осіб. Із 168 280 дітей з інвалідністю середні загальноосвітні школи відвідує меншість[84].

10. У 2017 році загальна кількість дітей з інвалідністю, які відвідують загальноосвітні заклади, становила 68 700[85]. Згідно зі статистикою Міністерства освіти в 2016/2017 роках, 4 000 учнів з особливими освітніми потребами відвідували інклюзивні класні групи в загальноосвітніх школах. У 2017/2018 роках їхнє число зросло до 7 179, а за неофіційними даними у 2018/2019 роках уже 11 914 дітей з особливими освітніми потребами подали документи для зарахування до інклюзивних класних груп в середніх загальноосвітніх школах. Що стосується інших освітніх установ, то у 2017 році дошкільні освітні заклади відвідували 9 447 дітей, що у два рази більше, ніж у попередньому році. Крім того, 4 828 молоді з інвалідністю відвідували професійно-технічні навчальні заклади та 13 216 – вищі. У 2016/2017 році 71 дитина з синдромом Дауна відвідувала інклюзивні класи в загальноосвітніх школах, у 2017/2018 році їхнє число збільшилося до 146.

11. Станом на 2018/2019 рр. було відкрито 8 417 інклюзивних класів у 3 790 середніх навчальних закладах, загальна кількість асистентів викладачів в інклюзивних класах становила 6 636 осіб. У загальній середній освіті 11 866 учнів відвідували інклюзивні класи, а 6 230 – відвідували спеціальні класи, тоді як у тому ж році 37 887 учнів відвідували спеціальні школи, а 12 115 учнів з особливими освітніми потребами отримували індивідуальну форму навчання[86].

---

83. No. 2145-VIII.
84. Статистичний збірник «Соціальний захист населення України», підготовлений Державною службою статистики України *http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/07/zb_szn_2017.pdf.*
85. Там само
86. *https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/statistika-inklyuziya.pdf.*

12. У 2017-2018 роках 30 000 дітей відвідували **спеціальні школи**[87]. Станом на 2018/2019 рік в 325 спеціальних школах навчалося 37 887 дітей, і в них працювали 9 898 вчителів. Міністерство освіти і науки України збирається вжити заходів щодо деінституціоналізації спеціальних шкіл.

13. У 2017 році Урядом України була запущена «Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки». Мета Стратегії полягає в тому, щоб змінити систему інституційного догляду та виховання дітей на систему, яка забезпечує догляд і виховання дитини в сім'ї або в середовищі, максимально наближеному до сім'ї. Передбачається, що мета буде досягнута шляхом створення відповідного інституційного середовища, в тому числі на рівні територіальної громади, належної підтримки сімей з дітьми та формування альтернативних моделей для розміщення дітей в школах-інтернатах. Очікувані результати, зокрема такі:

- збільшення щороку (починаючи з 2018 року) кількості дітей, охоплених інклюзивним навчанням, на 30 відсотків від загальної кількості дітей з особливими освітніми потребами;
- зменшення щороку (починаючи з 2018 року) кількості дітей, які виховуються в закладах інституційного догляду та виховання дітей, на 10 відсотків від кількості таких дітей станом на 1 січня 2018 року;
- скорочення щороку (починаючи з 2019 року) кількості закладів інституційного догляду та виховання дітей (крім спеціальних шкіл-інтернатів і навчально-реабілітаційних центрів) на 10 відсотків від кількості таких закладів, спеціальних шкіл-інтернатів та навчально-реабілітаційних центрів на 5 відсотків від кількості таких закладів станом на 1 січня 2018 року;
- припинення до 2026 року діяльності всіх типів закладів інституційного догляду та виховання дітей, у яких проживає більше ніж 15 вихованців.

14. Для реалізації визначених Стратегією цілей та завдань передбачається три етапи. На першому підготовчому етапі мала бути створена відповідна інституційна база із внесенням поправок в законодавство про деінституціоналізацію; мали бути ухвалені регіональні плани й місцеві програми з надання послуг на рівні громад; і мали бути створені відповідні умови для підготовки і роботи фахівців, у тому числі експертів з надання реабілітаційних послуг для дітей. Другий етап є основним. Протягом 2019-2024 рр. відбудеться реформування закладів інституційного догляду та виховання дітей, зокрема шляхом їхньої ліквідації, реорганізації у заклади денного перебування дітей, планується створення системи комунальних послуг та реорганізація шкіл-інтернатів. На третьому етапі Стратегії буде проведена оцінка ефективності її реалізації й досягнення очікуваних результатів. Стосовно часу, що минув, то реалізація першого етапу стратегії має дуже низькі показники ефективності (на думку експертів – не більше 35%), а план дій на другому етапі ще не затверджений (він мав бути затверджений ще в другому кварталі 2019 року).

15. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (стаття 4) забороняє дискримінацію за ознакою інвалідності в освіті.

16. Право на **рівний доступ до повної загальної середньої освіти** закріплено у статті 9 Закону України «Про повну загальну середню освіту». Відповідно до вищезазначеного положення, однаковий доступ до повної загальної середньої освіти забезпечується шляхом: визначення правил зарахування до закладів освіти;

зарахування до початкової школи та гімназії без проведення конкурсу, крім випадків, передбачених законом; територіальної доступності до повної загальної середньої освіти; фінансування закладів освіти за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів в обсязі, достатньому для виконання державних стандартів та ліцензійних умов; дотримання вимог законодавства щодо доступності закладів освіти для осіб з особливими освітніми потребами; викладання навчальних предметів (інтегрованих курсів) способами, що є найбільш прийнятними для осіб відповідного віку, у тому числі шляхом адаптації/модифікації змісту навчальних предметів (інтегрованих курсів) для осіб з особливими освітніми потребами; використання засобів і методів навчання, що розвивають, які враховують особливі освітні потреби учнів/учениць та сприяють успішному засвоєнню змісту навчання і розвитку дитини; навчання дітей, які є сліпими, глухими чи сліпоглухими, за допомогою найбільш прийнятних для таких дітей мов, методів і способів спілкування в освітньому середовищі (просторі), яке максимально сприяє засвоєнню знань і соціальному розвитку, зокрема шляхом використання в освітньому процесі української жестової мови та/або абетки Брайля; дотримання принципів універсального дизайну та/або розумного пристосування відповідно до найкращих інтересів дитини. Водночас поняття «особливі освітні потреби» ще не визначено в законодавстві, тому при розподілі субсидій застосовуються діагнози, тобто медична модель інвалідності все ще переважає.

17. Відповідно до пункту 5 статті 8 Закону «Про повну загальну середню освіту», підвезення до закладу освіти (місця навчання, роботи) та у зворотному напрямку (до місця проживання) учнів і педагогічних працівників забезпечують органи місцевого самоврядування за рахунок місцевих бюджетів шкільними автобусами, у тому числі спеціально обладнаними для перевезення осіб з порушенням зору, слуху, опорно-рухового апарату та інших маломобільних груп населення. Підвезення іншим транспортом (у тому числі з попередньо визначеними зупинками) може здійснюватися за умови, що кількість учнів і педагогічних працівників, які потребують такого перевезення, не перевищує 8 осіб. Відповідно до п. 2 ст. 8 цього закону діти з особливими освітніми потребами, які проживають на території обслуговування державного освітнього закладу, мають право пріоритетного зарахування для отримання початкової та основної середньої освіти відповідно до законодавства.

18. У 2018 році відповідно до Закону «Про повну загальну середню освіту» та Постанови Кабінету Міністрів № 545 від 12.07.2017 «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр» почався розвиток **мережі інклюзивно-ресурсних центрів.** Центри надають психологічну та педагогічну підтримку дітям з особливими освітніми потребами віком від 2 до 18 років.

19. Відповідно до статті 26 Закону України «Про загальну середню освіту», потреба учнів з особливими освітніми потребами в індивідуальній програмі розвитку, індивідуальному навчальному плані визначається згідно з висновком інклюзивно-ресурсного центру про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини з урахуванням Міжнародної класифікації функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров’я дітей і підлітків. Впровадження цієї класифікації державою є важливим питанням у цьому контексті. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1008 від 27.12.2017 «Про затвердження Плану дій щодо впровадження Міжнародної класифікації функціонування, інвалідності та здоров'я і Міжнародної класифікації функціонування, інвалідності та здоров’я дітей і молоді в Україні» практично не реалізується, тому реалізація будь-яких завдань та ініціатив, пов’язаних з МКФ, перебуває під загрозою.

20. Станом на 1 січня 2020 року в регіонах було створено 603 інклюзивно-ресурсних центрів.

21. Постановою Кабінету Міністрів № 88 від 14.02.2017 затверджені Порядок і умови надання субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам для надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами.

22. У 2018 році субвенція була спрямована на надання послуг з корекційного розвитку та придбання засобів корекційної підготовки для учнів, що навчаються в спеціальних та інклюзивних класах загальноосвітніх закладів – 304 000 000 грн.; оснащення інклюзивно-ресурсних центрів – 100 000 000 грн[88].

23. Було проведено заходи щодо підвищення обізнаності за участі міжнародних організацій та НУО, проте в суспільстві все ще існує **проблема зі сприйняттям дітей з інвалідністю**. Діти з інвалідністю, як і раніше, зіштовхуються з байдужістю, неприйнятним ставленням і стереотипами, породженими забобонами, страхом та недовірою до їхніх можливостей. Значна частка батьків досі не хочуть, щоб їхні діти відвідували загальноосвітні навчальні заклади, щоб приховати особливі освітні потреби своїх дітей. Занепокоєння через особливі освітні потреби дітей, які відвідують загальноосвітні школи, також висловлюють батьки учнів без особливих освітніх потреб, які турбуються через рівень освіти в таких класах. Навіть учителі та інші співробітники школи висловлюють занепокоєння. Бувають випадки, коли така тривога переростає у булінг дитини з інвалідністю.

24. Крім того, як і раніше, є висока частка батьків, які не хочуть, щоб їхні діти з інвалідністю відвідували загальноосвітні заклади, і вважають за краще, щоб вони відвідували спеціальні школи.

25. Організація **професійного навчання** в закладах професійної освіти здійснюється відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 636 від 10.07.2019 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти». Згідно зі статтею 14 Закону України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» прийом до закладів професійної (професійно-технічної) освіти осіб з особливими освітніми потребами, яким не протипоказане навчання за обраним напрямом (спеціальністю), в разі складення вступних іспитів здійснюється поза конкурсом.

26. Відповідно до Наказу № 636 керівник закладу професійної (професійно-технічної) освіти формує інклюзивну групу для заявників з особливими освітніми потребами, які були допущені до навчання на підставі письмового запиту від них або одного з їхніх батьків (або іншого законного представника) а також висновку про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини (якщо такий є), надану інклюзивно-ресурсним центром (за умови загальної середньої освіти), індивідуальною програмою реабілітації особи з інвалідністю. Важливо, щоб гранична чисельність здобувачів освіти з особливими освітніми потребами в одній групі визначалася з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності такого здобувача освіти, спеціальності, пристосованості аудиторій тощо.

27. З метою організації інклюзивного навчання здобувачів освіти з особливими освітніми потребами наказом керівника в закладі професійної (професійно-технічної)

---

88. Сьома періодична доповідь для КЕСКП ООН, представлена Україною відповідно до статей 16 і 17 Пакту, який повинен бути представлений у 2019 році (частина 323).

освіти в межах існуючої штатної чисельності створюється команда психолого-педагогічного супроводу. Функції цієї команди вказані в пункті 9 Наказу № 636.

28. Організація інклюзивної освіти для учнів з особливими освітніми потребами, які одночасно з отриманням диплома про професійну освіту здобувають загальну середню освіту, здійснюється відповідно до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх закладах. Цей наказ затверджено постановою Кабінету Міністрів України № 872.

29. Професійне навчання також проводять Центри комплексної реабілітації осіб з інвалідністю. Центри – це реабілітаційні установи, цільовим призначенням яких є здійснення комплексу реабілітаційних заходів, спрямованих на створення умов для всебічного розвитку осіб з інвалідністю, які досягли повноліття, та/або дітей з інвалідністю, та/або дітей віком до трьох років (включно), які належать до групи ризику щодо отримання інвалідності, засвоєння ними знань, умінь, навичок, досягнення і збереження їхньої максимальної незалежності, фізичних, розумових, соціальних, професійних здібностей з метою максимальної реалізації особистого потенціалу. У функції центрів входить проведення заходів (надання послуг), зокрема з професійної орієнтації, опанування особами з інвалідністю трудових навичок, у тому числі в майстернях, визначення їхніх можливостей для подальшого професійного навчання та/або майбутньої трудової діяльності. Центри створюються відповідно до статей 10 і 17 Закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні».

30. Що стосується **вищої освіти**, то в пункті 2 статті 3 Закону України «Про вищу освіту» серед принципів державної політики в сфері вищої освіти можна знайти, наприклад, принцип доступності вищої освіти. Державна політика в галузі вищої освіти повинна формуватися і реалізовуватися, зокрема, шляхом створення та забезпечення рівних умов для доступу до вищої освіти, включаючи забезпечення додаткової підтримки протягом усього освітнього процесу, консультування для осіб з особливими освітніми потребами, зокрема для студентів, вільний доступ до інфраструктури вищого навчального закладу і через незалежну державну підтримку підготовки фахівців з особливими освітніми потребами шляхом надання їм додаткової підтримки, включаючи консультування, і створення для них вільного доступу до освітнього процесу, зокрема шляхом забезпечення вільного доступу до інфраструктури вищого навчального закладу.

31. Стаття 62 вищезгаданого закону перераховує права осіб, які відвідують вищі навчальні заклади. Серед них є право на безоплатне забезпечення інформацією для навчання у доступних форматах з використанням технологій, що враховують обмеження життєдіяльності, зумовлені станом здоров'я (для осіб з особливими освітніми потребами); право на захист від будь-якої форми експлуатації, фізичного або психічного насильства і право на спеціальну підтримку в навчанні та реабілітації, а також вільний доступ до інфраструктури вищого навчального закладу на підставі їхніх медичних і соціальних показників у разі обмежень, викликаних станом здоров'я.

32. За статистикою[89] з 2,5 млн. студентів національних освітніх закладів I-IV рівнів акредитації, трохи більш як 10 тисяч – це люди з інвалідністю. На практиці це становить менш як 1% від загальної кількості людей з інвалідністю (до 40 років). Діти з інвалідністю включені в список категорій, які отримують «соціальні стипендії».

---

89. *https://invak.info/obuchenie/inklyuzivna-osvita-v-ukrayini-toj-muruye-toj-rujnuye.html.*

33. Деякі українські університети заявляють про спеціалізацію у роботі з певними групами людей з інвалідністю. Наприклад, Київський політехнічний інститут заявляє про ефективність роботи зі студентами з порушеннями слуху. Національний педагогічний університет імені М. Драгоманова одним з перших в Україні розробив цільові освітні програми для студентів з інвалідністю (Науково-методичний центр освіти і соціальної реабілітації людей з інвалідністю)[90].

34. Тривалий час була спроба створити навіть **спеціалізований університет**, який працював би переважно у сфері інклюзивної освіти. Мова йде про Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», який у різні часи мав до 30 регіональних відділень. Близько 6% студентів з інвалідністю навчаються в університеті щорічно, а в Україні – близько 0,04%. Найбільша група серед них – студенти з захворюваннями опорно-рухового апарату, з порушеннями слуху та зору, а також нервової системи. Ця установа пройшла через укладання спеціалізованих угод про співпрацю (і, отже, про фінансування) з низкою представництв місцевих органів влади. Зокрема, так було **в Києві, Миколаєві та Рівному**[91].Створені університети надавали людям з інвалідністю високоякісну освіту і навчання.

35. **У Львівській області** була озвучена проблема спеціальної школи для дітей з порушеннями слуху. Школу закривають, а дітей переводять в загальноосвітні школи. Батьки порушили проблему недостатньої підготовки вчителів і браку обладнання в загальноосвітній школі для підтримки їхніх дітей з інвалідністю. Іншою проблемою, яка була порушена в цьому контексті, була проблема великої різноманітності перешкод, з якими зіштовхуються діти з інвалідністю, та які, на думку батьків, не бажають враховувати в загальноосвітніх установах, наприклад, боязнь людних місць, проблеми з рівнем шуму тощо.

36. **У Львові** батьки дітей з інвалідністю створили Центр «Джерело»[92]. «Джерело» – це навчально-реабілітаційний центр, який надає реабілітаційні, освітні, психологічні та інші послуги дітям та молоді з інвалідністю. Спектр послуг охоплює раннє втручання, консультування, денний догляд, реабілітаційні програми, які надаються висококваліфікованою міждисциплінарною командою професіоналів у співпраці з батьками. «Джерело» сприяє інтеграції людей з інвалідністю в суспільство і є зразком інноваційних соціальних послуг для дітей та молоді з інвалідністю. «Джерело» розробляє і впроваджує новітні стандарти соціальних послуг і є ресурсним центром на регіональному та національному рівнях. З 2008 року Центр надає послуги та розвивається за підтримки Львівської міської ради.

37. **У Києві** було порушено питання щодо отриманням довідок, які підтверджують, що дитина є сиротою. Наведено приклад більш ніж дворічної процедури їхнього отримання. Місцева влада підкреслила той факт, що під час очікування довідки дитина була позбавлена можливості отримувати послуги, якими можна було б скористатися в разі наявності довідки.

38. Хоча будівлі багатьох університетів **у Києві** стали доступнішими для людей з інвалідністю, на практиці вони не відвідуються студентами з інвалідністю. Причини такої ситуації різні. По-перше, відсутня інформація про рівень доступності окремих вищих навчальних закладів, що надається державою. По-друге, проблеми з доступністю міської інфраструктури та транспорту не дозволяють молоді вступати до університетів.

---

90. *https://gazeta.ua/articles/life/_inklyuzivna-osvita-v-ukrayini-toj-muruye-toj-rujnuye/818388 .*
91. *https://gazeta.ua/articles/life/_inklyuzivna-osvita-v-ukrayini-toj-muruye-toj-rujnuye/818388.*
92. *https://dzherelocentre.org.ua/en/ .*

39. **Харківські НУО** звернули увагу на проблему відсутності спеціальних програм у загальноосвітніх школах, які сприяють інклюзивності дітей з інвалідністю. Була впроваджена програма інклюзивної освіти, але на практиці інклюзивність закінчується в момент одноосібного відвідання занять. Немає підтримки, спрямованої на особливі освітні потреби дітей з інвалідністю.

c) Огляд висновків щодо прав людей з інвалідністю відповідно до п. 2 ст. 15 ЄСХ (працевлаштування)

1. Відповідно до ст. 172 Кодексу законів про працю, у випадках, передбачених законодавством, на власника або уповноважений ним орган покладається обов'язок організувати навчання, перекваліфікацію і працевлаштування осіб з інвалідністю відповідно до медичних рекомендацій, встановити на їхнє прохання неповний робочий день або неповний робочий тиждень та створити пільгові умови праці.

2. Залучення осіб з інвалідністю до надурочних робіт та робіт у нічний час без їхньої згоди не допускається (статті 55 і 63 Кодексу законів про працю).

3. Відповідно до ст. 56 Кодексу законів про працю, за угодою між працівником і власником або уповноваженим ним органом може встановлюватись як при прийнятті на роботу, так і згодом неповний робочий день або неповний робочий тиждень. На прохання вагітної жінки, жінки, яка має дитину віком до чотирнадцяти років, або дитину з інвалідністю, в тому числі таку, що знаходиться під її опікою, або здійснює догляд за хворим членом сім'ї відповідно до медичного висновку, власник або уповноважений ним орган зобов'язаний встановлювати їй неповний робочий день або неповний робочий тиждень. У той же час, варто звернути увагу, що більшість норм Кодексу законів про працю, які стосуються особливих умов праці для батьків, які виховують дітей з інвалідністю, стосуються жінок (статті 51, 56, 63, 177, 1821, 184, 185, 232), що дискримінує права чоловіків.

4. У Кодексі законів про працю немає положень, що стосуються іншої, крім неповної зайнятості, гнучкої форми зайнятості, такої як, наприклад, дистанційна робота[93] або робота вдома. Проєкт нового Трудового кодексу визначає ці форми та встановлює регулювання цих форм зайнятості.

5. Відповідно до Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» (ст. 18) «забезпечення прав осіб з інвалідністю на працевлаштування та оплачувану роботу, в тому числі з умовою про виконання роботи вдома, здійснюється шляхом їхнього безпосереднього звернення до підприємств, установ, організацій чи до державної служби зайнятості».

6. Відповідно до ст. 19 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» для підприємств, установ, організацій, у тому числі підприємств, організацій громадських організацій осіб з інвалідністю, фізичних осіб, які використовують найману працю, установлюється норматив робочих місць для працевлаштування осіб з інвалідністю **у розмірі чотирьох відсотків** середньооблікової чисельності штатних працівників облікового складу за рік, а якщо працює від 8 до 25

93. Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економичних гарантій у зв'язку з поширенням коронавирусної хвороби (COVID-19), були внесені зміни до статті 60 Кодексу законів про працю. Згідно зі ст. 60 КзПП зі змінами, на час загрози поширення епідемії, пандемії та/або на час загрози військового, техногенного, природного чи іншого характеру, умова про дистанційну (надомну) роботу та гнучкий режим робочого часу може встановлюватися у наказі (розпорядженні) власника або уповноваженого ним органу без обов'язкового укладення у письмовій формі трудового договору про дистанційну (надомну) роботу.

осіб, - у кількості одного робочого місця (ч. 1). Підприємства, установи, організації, у тому числі підприємства, організації громадських організацій осіб з інвалідністю, фізичні особи, які використовують найману працю, самостійно розраховують кількість робочих місць для працевлаштування осіб з інвалідністю відповідно до нормативу, встановленого частиною першою цієї статті, і забезпечують працевлаштування осіб з інвалідністю. При розрахунках кількість робочих місць округлюється до цілого значення (ч. 2).

7. Відповідно до ст. 12 Закону України «Про охорону праці», підприємства, які використовують працю осіб з інвалідністю, зобов'язані створювати для них умови праці з урахуванням рекомендацій медико-соціальної експертної комісії та індивідуальних програм реабілітації, вживати додаткових заходів безпеки праці, які відповідають специфічним особливостям цієї категорії працівників. У випадках, передбачених законодавством, роботодавець зобов'язаний організувати навчання, перекваліфікацію і працевлаштування осіб з інвалідністю відповідно до медичних рекомендацій. Залучення осіб з інвалідністю до надурочних робіт і робіт у нічний час можливе лише за їхньою згодою та за умови, що це не суперечить рекомендаціям медико-соціальної експертної комісії.

8. Відповідно до ст. 14 Закону України «Про зайнятість населення», особи з інвалідністю, які не досягли пенсійного віку, встановленого статтею 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», є однією з категорій осіб, які мають додаткові гарантії на допомогу в працевлаштуванні.

9. **Центри комплексної реабілітації** в Україні несуть відповідальність за надання реабілітаційних послуг, перепідготовку та супровід людей в пошуках роботи, але їхня робота в сфері підтримки в отриманні роботи неефективна. Паралельно спеціальна державна служба зайнятості надає підтримку в пошуку роботи, яка більш ефективна, але немає спеціальних програм або послуг для людей з інвалідністю.

10. У Житомирській області був реалізований спільний **пілотний проєкт** Державної служби зайнятості та Благодійний фонд «Стабілізейшен Суппорт Сервісез». Метою проєкту є перевірка необхідності й ефективності спеціального **консультанта з питань кар'єри для людей з інвалідністю**. Основним напрямком цього проєкту є безробітні колишні учасники антитерористичної операції (АТО), в тому числі особи з інвалідністю.

11. 3 січня 2019 року Державна служба зайнятості відкрила **інститути профорієнтації**. На практиці вони здійснюють свою діяльність лише в деяких областях. Консультанти з питань кар'єри допомагають молоді та безробітним, зокрема особам з інвалідністю, почати і будувати свою кар'єру. Вони допомагають вибрати необхідний рівень і напрямок подальшої освіти, професії та місця роботи, використовуючи індивідуальні та групові методи, що сприяють самопізнанню, й отримуючи інформацію про професії, що існують. Консультанти співпрацюють з роботодавцями з відбору кандидатів на посаду, державними службами зайнятості, іншими установами й організаціями ринку праці, навчальними закладами, професійним навчанням та перепідготовкою. Крім того, вони ведуть облік консультантів, оцінюють якість і контролюють ефективність консультаційних послуг.

12. Становище людей з інвалідністю на ринку праці складне. З одного боку – через

системи квот – у великих містах є вакансії для працівників з інвалідністю на найменш кваліфіковану роботу, з іншого – люди з інвалідністю, які проживають у невеликих містах або в сільській місцевості, не можуть знайти роботу. У 2019 році аеропорт Бориспіль оголосив 168 вакансій на посади прибиральників/прибиральниць для людей з інвалідністю. Крім проблеми з пошуком роботи, є ще одна – дуже низький рівень заробітної плати. Більшість людей з інвалідністю, які працюють, отримують мінімальну заробітну плату, яка ледь достатня для того, щоб заробляти на життя особам без інвалідності і не достатня для покриття збільшених витрат, викликаних інвалідністю (наприклад, підвищення вартості ліків, обладнання, спеціального харчування, потреба спеціального транспорту, допомога тощо).

13. Становище **пенсіонерів з інвалідністю** ще гірше. Пенсії для людей з інвалідністю є в основному найнижчими через низький рівень заробітної платні, що виплачується працівникам з інвалідністю. Багато пенсіонерів з інвалідністю отримують пенсії на рівні прожиткового мінімуму, що становить 1638 грн (58 дол. США). Прожитковий мінімум, оцінений українськими експертами, фактично не відображає мінімальний дохід, необхідний для виживання, і є нижчим за цей рівень. Таким чином, пенсії на рівні прожиткового мінімуму фактично піддають пенсіонерів, які отримують їх, ризику крайньої бідності.

14. За словами Прем'єр-міністра України, «прожитковий мінімум, який декларується на папері, не відповідає реальності». Очевидно, що за такі гроші людина не може жити нормально та гідно.

15. Останніми роками деякі найбільші роботодавці, як-от «Ашан» і «Нова пошта», ввели нову **політику зайнятості за участю людей з інвалідністю** (наприклад, прийняття на роботу людей з порушеннями слуху). Приклад не отримав підтримки в більшому масштабі. Дані про результати впровадження цієї політики відсутні. Немає даних про можливості просування таких людей на вищі або керівні посади.

16. Система субвенцій підприємствам, установам, організаціям і приватним особам, які використовують найману працю для створення спеціальних робочих місць для осіб з інвалідністю, які зареєстровані у державній службі зайнятості як безробітні, або ті, хто шукає роботу, дуже складна і важка. Крім того, в нього не входять особи з інвалідністю, які працюють не за наймом, які не можуть отримати субвенцію для забезпечення розумного пристосування на своєму робочому місці.

17. Кодекс законів про працю та інші положення трудового законодавства не диференціюють становище різних людей з інвалідністю, особливо становище людей з різними категоріями інвалідності (наприклад, I і III) та різною природою інвалідності (ментальною та фізичною). У результаті безробіття і залежність від соціальних виплат є найвищими серед людей з інвалідністю I групи та ментальною інвалідністю.

18. За даними Міністерства соціальної політики, станом на 1 січня 2018 року в Україні налічувалося 235 400 осіб працездатного віку з інвалідністю I групи. Рівень безробіття серед осіб з інвалідністю I групи складав понад 93% (II група – 80%; III група – 64%)[94]. Питання працевлаштування для осіб з інвалідністю I групи досить гостре, оскільки роботодавцю дуже важко адаптувати робоче місце для працівників, які мають серйозні обмеження щодо обсягу та характеру виконуваної роботи. Крім того, існують обмеження, що накладаються на I групу медико-соціальною експертною комісією – роботодавцю забороняється наймати

94. *https://www.civic-synergy.org.ua/analytics/v-ukrayini-chyse nist-nepratsevlashtovanyh-osib-z-invalid nistyu-i-grupy-stanovyt-ponad-93/ .*

людину з інвалідністю, якій протипоказане виконання певної роботи. Складність також поглиблюється низькою мобільністю цієї групи, що є серйозною проблемою для людини з інвалідністю – як дістатися до роботи чи дому, піти на обід тощо. Однак 17 401 людина з цієї групи все ж працює, що становить 6,9% від усієї категорії. З них майже 55% зайнятих становлять чоловіки з інвалідністю, а більше 45% – жінки. Слід також зазначити, що працівники з інвалідністю I групи також зустрічаються серед осіб пенсійного віку.

19. Люди з інвалідністю I групи не захищені навіть на ринку підтримуваної зайнятості. Є приклади судових процесів за участю незрячих людей (осіб з I групою інвалідності), які були звільнені у 2015 році з одного з підприємств Українського товариства сліпих. Одну людину було звільнено через розбіжності з приводу значних змін в роботі, оскільки їй пропонували один день на тиждень. В іншому випадку людина була звільнена через скорочення посади, хоча, згідно з протоколами суду, посада продовжувала існувати. Судові протоколи свідчать, що, попри звільнення цих осіб, протягом шести місяців за той же період на підприємство було набрано 15 нових співробітників[95].

d) Огляд висновків щодо прав людей з інвалідністю відповідно до п. 3 ст. 15 ЄСХ (соціальна інтеграція та участь у житті громади

1. Соціальний захист людей з інвалідністю передбачений Законом України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» № 875-XII від 21 березня 1991 року й Указом Президента України «Про заходи, спрямовані на забезпечення додержання прав осіб з інвалідністю» № 553/2016 від 13 грудня 2016 року. Закони існують, однак ефективність їхнього застосування залишає бажати кращого.

2. Відповідно до ст. 30 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», «Жилі приміщення, займані особами з інвалідністю або сім'ями, у складі яких вони є, під'їзди, сходові площадки будинків, в яких мешкають особи з інвалідністю, мають бути обладнані спеціальними засобами і пристосуваннями відповідно до індивідуальної програми реабілітації, а також телефонним зв'язком. Обладнання зазначених жилих приміщень здійснюється органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами і організаціями, у віданні яких знаходиться житловий фонд. [...] У разі невідповідності житла особи з інвалідністю вимогам, визначеним висновком медико-соціальної експертизи, і неможливості його пристосування до потреб особи з інвалідністю може провадитись заміна жилої площі». Держава не затвердила порядок реалізації статті 30 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні».

3. Відповідно до статті 26 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», «Підприємства, установи та організації зобов'язані створювати умови для безперешкодного доступу осіб з інвалідністю (у тому числі осіб з інвалідністю, які використовують засоби пересування та собак-поводирів) до об'єктів фізичного оточення. Власники та виробники транспортних засобів, виробники та замовники інформації (друковані засоби масової інформації, телерадіоорганізації тощо), оператори та провайдери телекомунікацій повинні забезпечувати надання послуг і виробництво продукту з урахуванням потреб осіб з інвалідністю (абзац 1). На об'єктах фізичного оточення і транспорті загального користування розміщуються знаки, що застосовуються в міжнародній практиці для позначення їхньої доступності

95. *https://www.civic-synergy.org.ua/analytics/v-ukrayini-chysel nist-nepratsevlashtovanyh-osib-z-invalidnistyu-i-grupy-stanovyt-ponad-93/* .

для осіб з інвалідністю (абзац 2). На об'єктах фізичного оточення інформація, що оприлюднюється, дублюється рельєфним літерно-цифровим або рельєфно-крапковим шрифтом (шрифтом Брайля) (абзац 3). Нумерація поверхів, кабінетів на об'єктах фізичного оточення наноситься рельєфним літерно-цифровим шрифтом (абзац 4)».

4. Відповідно до статті 27 вищезазначеного закону – «Планування і забудова населених пунктів, формування мікрорайонів, проектування, будівництво і реконструкція об'єктів фізичного оточення без пристосування для використання особами з інвалідністю не допускаються. Зазначена діяльність здійснюється з урахуванням думки громадських організацій осіб з інвалідністю (абзац 1). У разі, якщо діючі об'єкти неможливо повністю пристосувати для потреб осіб з інвалідністю, за погодженням з громадськими організаціями осіб з інвалідністю здійснюється їхнє розумне пристосування з урахуванням універсального дизайну (абзац 2). Фінансування зазначених заходів здійснюється за рахунок власників (балансоутримувачів) об'єктів або орендарів згідно із договором оренди (абзац 3)».

5. Указ Президента України № 501/2015 «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини в Україні»[96] зобов'язує вживати заходів з метою зняття будь-яких обмежень щодо розміру пенсії та інших соціальних виплат людям з інвалідністю та переглянути їхню кількість, щоб забезпечити гідний рівень життя (п. 72). Дата введення змін – четвертий квартал 2016 року. Зміни до закону були внесені. Постанова Кабінету Міністрів України від 18 листопада 2015 року № 954 «Про внесення змін до Постанови Кабінету Міністрів України № 265 від 26 березня 2008 року» регулює питання пенсій і державної соціальної допомоги особам з інвалідністю. 03 жовтня 2017 р. було ухвалено Закон України № 2148-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій», який модернізував пенсії за індексом зростання середньомісячної заробітної плати. Постанова Кабінету Міністрів (від 20 лютого 2019 р.) № 124 передбачає автоматичну індексацію пенсійних виплат з березня 2019 року.

6. Розмір **пенсії** та тривалість виплат для осіб з інвалідністю залежать від групи інвалідності (I, II та III групи) і причин інвалідності, якщо причиною є професійне захворювання або виробнича травма, або загальна хвороба (включаючи не пов'язані з роботою травми та дитячу інвалідність). Реєстрація, призначення і виплата пенсії громадянам, інвалідність яких викликана професійними захворюваннями або виробничими травмами, здійснюється відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності». Для людей з інвалідністю загального захворювання I, II і III групи пенсійні виплати встановлюються відповідно до положень Закону № 1058-IV.

7. **Пенсії по інвалідності** в разі виробничої травми або професійного захворювання призначаються незалежно від стажу роботи. Водночас для людей з інвалідністю I, II та III групи загальних захворювань обов'язковою умовою для виплати пенсій по інвалідності є наявність диференційованих періодів соціального страхування, наприклад, для осіб I групи (віком від 32 до 34 років) потрібно як мінімум 4 роки страхового періоду.

8. Особи, чия група інвалідності встановлена після досягнення пенсійного віку, можуть подати заяву на отримання пенсії по інвалідності, тільки якщо у них є 15 років страхового стажу. Якщо людина не виконує цю умову, вона може мати право тільки на соціальну допомогу.

---

96. Національна стратегія у сфері прав людини в Україні затверджена Указом Президента № 501/2015 від 25.08.2015 р.

9. Розмір пенсійних виплат особам з інвалідністю I, II і III груп визначається у відсотках згідно з нормами ст. 33 Закону «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Пенсія виплачується в такому розмірі:

- особам з інвалідністю I групи – 100% пенсії за віком,
- особам з інвалідністю II групи – 90% пенсії за віком,
- особам з інвалідністю III групи – 50% пенсії за віком.

10. Мінімальна пенсія по інвалідності встановлюється на рівні прожиткового мінімуму для людей з інвалідністю (незалежно від групи інвалідності). Мінімальні пенсії по інвалідності у 2020 р. складають: 1638 грн – з 1 січня, 1712 грн – з 1 липня та 1769 грн – з 1 грудня.

11. Відповідно до ст. 12 Закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні», система реабілітації осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю забезпечує своєчасність, комплексність і неперервність медичної, психолого-педагогічної, фізичної, професійної, трудової, фізкультурно-спортивної, соціальної реабілітації, досягнення особами з інвалідністю, дітьми з інвалідністю оптимального фізичного, інтелектуального, психічного і соціального рівня життєдіяльності.

12. **Реабілітаційні послуги** часто недоступні для людей з інвалідністю, особливо для тих, які проживають у сільській місцевості. Заклади, що надають такі послуги, розкидані нерівномірно по всій країні. У деяких областях України є кілька різних закладів різного підпорядкування, в інших – немає жодного.

13. 29 грудня 2018 року було опубліковано нові державні **будівельні норми** для обов'язкового безбар'єрного простору в Україні для маломобільних груп, а саме ДБН В.2.2-40: 2018 «Будівлі та споруди. Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення». Нормативні документи офіційно вступили в силу 1 квітня 2019 року.

14. Згідно з новими стандартами, всі будівлі та споруди в Україні, а також необхідна інфраструктура повинні проєктуватися з урахуванням елементів доступності. Зобов'язання облаштовувати безперешкодні елементи було підсилене, і були надані всі необхідні технічні специфікації і конкретні приклади такого здійснення. Зокрема, щодо дизайну: - пандуси, спеціальні ліфти та інші засоби доступності для людей з фізичними порушеннями; тактильні та візуальні засоби доступності: тактильні плитки для підлоги, електронні таблиці та шрифт Брайля, звукові індикатори для людей з порушеннями зору; - інша візуальна інформація, дублювання важливої аудіоінформації за допомогою текстів, організація перекладу, використання систем звукопідсилення для людей з порушеннями слуху та інші важливі зміни.

15. Відповідно до положень нормативних актів, власник будівлі несе відповідальність за забезпечення її доступності. Процедура моніторингу не була фактично запроваджена.

16. Існує система **ліцензій, що надається банкам та аптекам**. Ліцензія видається тільки тим установам, які доступні для людей з інвалідністю. На практиці часто виникає конфлікт між банком або власником аптеки з одного боку та власником/орендодавцем будівлі, в якому розташований банк або аптека, з іншого боку. У деяких випадках адаптація будівлі для потреб людей з інвалідністю дуже затратна або навіть неможлива.

17. Що стосується аптек, відповідно до пункту 165 Ліцензійних умов для здійснення підприємницької діяльності з виробництва лікарських засобів, гуртової та роздрібної торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів, затвердженого Постановою КМУ № 929 від 30 листопада 2016 року, «ліцензіат, який здійснює роздрібну торгівлю лікарськими засобами, створює необхідні умови для доступу осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення до приміщень відповідно до державних будівельних норм і стандартів». Підставою для висновку про доступ осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення до приміщень аптек у відповідності з державними будівельними стандартами може слугувати документальне підтвердження фахівця з технічної експертизи будівель і споруд (експерта), який має відповідний кваліфікаційний сертифікат.

18. Що стосується банків, то пункт 149 Наказу Національного банку України від 22.12.2018 № 149 «Про затвердження Положення про ліцензування банків» вимагає від усіх банків зробити приміщення, в яких вони обслуговують клієнтів, доступними для груп з низькою мобільністю[97]. З набранням чинності цих Правил ліцензування всі банки повинні зробити приміщення, в яких вони обслуговують клієнтів, доступними для груп населення з низькою мобільністю: - протягом 2019 року – не менше 50% всіх приміщень в Києві та містах з населенням понад 300 тисяч осіб та не менше 30% всіх приміщень, розташованих в інших населених пунктах; - протягом 2020 року – всі приміщення в Києві та містах з населенням понад 300 тисяч осіб; - протягом 2021 року – всі приміщення, які розташовані в усіх населених пунктах.

19. На практиці **не всі будівлі комунальної власності доступні** для людей з інвалідністю, наприклад, будівлі суду. Недавнє опитування задоволеності відвідувачів суду певними аспектами методології «публічної звітності» суду в системі оцінки суду також показав, що однією з найбільших проблем є відсутність доступного суду для людей з інвалідністю та маломобільних груп населення. Дослідження охопило Полтавську, Харківську та Чернівецьку області[98].

20. Ситуація в областях відрізняється: у великих містах, включаючи столицю, реконструкція будівель та інфраструктури з метою пристосування їх до потреб людей з інвалідністю та придбання нових транспортних засобів ведуться, принаймні, частково. У невеликих містах і в сільській місцевості ситуація набагато гірша.

21. Громадський транспорт, включаючи шкільні автобуси, залишається проблемою. Особливо проблематичним видається перевезення дітей з інвалідністю з сільської місцевості в освітні заклади. Там, де громадський транспорт частково доступний для людей з інвалідністю, часто немає точної інформації про його маршрути і розклад. **У Львові** найгострішою проблемою, яка була порушена людьми з інвалідністю, була проблема недоступності міської інфраструктури. Будинки в місті в основному старі, є проблеми з громадським транспортом, тротуарами тощо. Місцева влада за підтримки НУО провела місію з оцінки потреб, у ході якої був складений список пріоритетів, а будівлі були кваліфіковані як призначені для перебудови – встановлення пандусів, підіймачів, ескалаторів. Завдяки цій програмі частина тротуарів і бордюрів стали нижчими. Крім того, на переходах і зупинках йде установка звукового обладнання. Процес відбувається повільно через недостатність фінансових ресурсів.

---

97. *https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0149500-18.*
98. *https://ldn.org.ua/event/ohlyad-rezultativ-analitychnoho-doslidzhennya-prozorosti-ta-dostupnosti-sudiv-poltavskoji-harkivskoji-ta-chernivetskoji-oblastej-cherez-otsinku-vidviduvachamy-s*

22. **У Львові** є 300 одиниць громадського транспорту, пристосованих до потреб людей з інвалідністю, планується закупівля нових автобусів і трамваїв з пандусами. У разі будь-якої реконструкції інфраструктури (наприклад, тротуарів) завжди береться до уваги доступність (наприклад, спеціальні випуклі знаки на краях тротуарів використовуються для допомоги людям з порушеннями зору).

23. **Комітет з доступності міського середовища**[99] був створений Львівською міською радою для підтримки місцевої влади у всіх заходах, пов'язаних з умовами життя людей з інвалідністю. Комітет є дорадчим органом, який сприяє здійсненню державної політики щодо доступності житла та об'єктів громадського користування, а також інформації та послуг, необхідних для осіб з інвалідністю, з метою забезпечення рівних прав та можливостей для всіх громадян. Комітет складається з членів НУО, які представляють групи людей з різними порушеннями. Це майданчик для дискусій і співробітництва між представниками різних НУО та міськради. Комітет дуже активний, він приймає рішення про свою діяльність, відвідує різні місця й перевіряє їхню доступність з погляду людей з інвалідністю, а також проводить моніторинг виконаних заходів.

24. 8 листопада 2018 року **Львівська міська рада** прийняла Ухвалу № 4155 «Про затвердження Програми забезпечення доступності житлових приміщень осіб з інвалідністю у кріслах колісних та осіб з інвалідністю з порушенням зору 1 групи». Метою Програми є сприяння мобільності та полегшення доступу особам з інвалідністю до об'єктів житлового призначення через створення цим особам умов доступності до їхнього помешкання, облаштування їхнього життєвого простору та інфраструктури біля будинків, де вони проживають. Програма спрямована на поступове формування умов для вільного доступу людей з інвалідністю до об'єктів житлового призначення, у яких вони проживають, залучення осіб з інвалідністю до суспільно активного життя.

25. Щоб допомогти власникам будівель виконати свої зобов'язання відповідно до Будівельних норм (власник будівлі несе відповідальність за забезпечення її доступності), **Львівська міська рада** допомагає в процесі будівництва і надає допомогу з документами.

26. **Львівська міська рада** також запустила програму заміни житла. Людям, які хочуть обміняти свої помешкання, перераховані в списку, міська рада допомагає знайти будинок або квартиру, які краще відповідають їхнім потребам. Представники міської ради пропонують допомогу в переговорах, з юридичними послугами, дають поради, якого процесу дотримуватись, шукають людей, які хочуть змінити житло. На жаль, програма на практиці не ефективна. За 2 роки в програмі взяли участь всього 5 осіб, які хотіли змінити житло чи помешкання.

27. Установи **Львівської міської ради** надають послугу раннього втручання для дітей від народження до повноліття. В місті є декілька центрів, аби людям не доводилося довго добиратися. Проте попит на цю послугу перевищує можливості працюючих установ.

28. Центри раннього втручання забезпечують дітей з інвалідністю необхідним обладнанням. Попит на обладнання перевищує пропозицію. Якість безкоштовних або дешевих крісел колісних достатньо низька, якісні крісла колесні дуже дорогі. Крім надання обладнання, центри надають сім'ям необхідну допомогу, в тому числі психологічну.

---

99. *https://city-adm.lviv.ua/lmr/komitety/komitet-z-dostupnosti-miskoho-seredovyshcha-u-mlvo*

Згідно з інформацією, наданою Львівською міською радою, у 2017 році близько 60% сімей, які народили дитину з інвалідністю, розпалися, у 2020 році цей відсоток набагато нижчий, завдяки центрам раннього втручання сім'ї возз'єднуються.

29. Реабілітаційні центри для людей з інвалідністю надають можливість перепідготовки. Людина з інвалідністю може зробити вибір з 32 професій і отримати практичні навички. Стажери та стажерки проходять стажування, після чого вони можуть претендувати на постійну роботу. Протягом 2019 року понад 200 осіб з інвалідністю пройшли навчання. Центри не відстежують, чи їм запропонували роботу. Відповідно до законодавства, реабілітаційні центри протягом року від дати закінчення професійного навчання проводять моніторинг працевлаштування, однак на практиці це не виконується.

30. Реабілітаційні центри та соціальні служби недоукомплектовані працівниками; кваліфіковані фахівці, які закінчують університети зі спеціальністю у сфері соціальних послуг та реабілітації, після завершення обов'язкового 6-місячного стажування, часто змінюють роботу через дуже низьку, неконкурентну (знижену до мінімальної) заробітну плату й переходять на іншу, більш високооплачувану роботу.

31. У Києві було порушено проблему договорів з лікарями. Не існує спеціальних положень, що стосуються людей з інвалідністю, немає зобов'язань для лікарів підписувати договори з людьми з інвалідністю. Якщо у лікаря є вибір, то він/вона вважатиме за краще мати серед пацієнтів людей без інвалідності. Частина людей з інвалідністю мають проблеми з пошуком лікаря.

32. Ще однією проблемою, про яку говорили представники Київської міської державної адміністрації, була проблема впровадження деінституціоналізації. Є кілька спеціальних установ, які повинні бути закриті до 2026 року, але проблеми з їхнім подальшим перепрофілюванням не вирішені.

33. **У Києві** деякі тротуари доступні для людей з інвалідністю, але дороги, які безпосередньо примикають до цих тротуарів – не відповідають вимогам та навпаки. Відсутня співпраця у цій сфері міських комунальних служб, які несуть відповідальність за тротуари, з державними органами, які відповідають за дороги. Реконструкція не проводиться одночасно. є місця, в яких тротуар опущений і пристосований до потреб людей з інвалідністю, а дорога – ні, та навпаки. Для того щоб продовжити паралельну модернізацію доріг, немає належної комунікації.

34. За словами представників Київської міськради, всі громадські автобуси в Києві є автобусами з пониженням. Автобусні зупинки і вся система метро в основному недоступні для людей з інвалідністю. НУО наполягають на зміні ситуації. Зараз іде процес адаптації міської інфраструктури до потреб людей з порушеннями зору: на світлофорах і зебрових переходах установлена звукова сигналізація. На автобусних зупинках установлено спеціальне обладнання. Проте метро погано облаштоване для людей з порушеннями зору, виходи часто розташовані прямо на вулиці, немає встановлених бордюрів.

35. **У Києві** була проведена місія з оцінки потреб у формі опитування, ще одна в даний час планується. Мета опитування полягала в тому, щоб установити найбільш актуальні питання, які слід вирішувати на думку людей з інвалідністю.

36. **У Харкові** виникла проблема з наданням безоплатного проїзду у громадському транспорті, який повинен бути доступний для людей з інвалідністю як пільга, що надається законом. Місцева влада Харкова, яка несе фінансову відповідальність, дозволила безоплатний проїзд у громадському транспорті за умови реєстрації в Міському реєстрі людей з інвалідністю. Ті, хто не зареєстрований, не можуть користуватися безкоштовно громадським транспортом, хоча це передбачено національним законодавством. З огляду на це була подана скарга до суду, яка була задоволена, але тільки за 5 років.

37. **У Харкові** є тільки 2 центри раннього втручання, які, на думку НУО, охоплюють лише 10% тих, хто потребує цієї послуги. Центри надають послугу для дітей від народження до 4 років, останній рік – підготовка до дитячого дошкільного закладу. Крім того, центри забезпечують експертизу та навчання персоналу дитячого дошкільного закладу.

38. **Харківські НУО** звернули увагу на неефективність системи раннього втручання в разі, якщо діти потребують багатопрофільного втручання. У таких випадках різні проблеми повинні вирішуватися з різних сторін і, отже, під відповідальність різних міністерств. Міністерства не співпрацюють і не мають системи комплексної підтримки.

39. Ще однією проблемою, порушеною **харківськими НУО**, була соціальна ізоляція людей з порушеннями слуху, особливо нечуючих людей, і відсутність використання процедур, включаючи навіть відсутність використання жестової мови у громадських місцях. НУО навели приклад нечуючої людини, яка не змогла отримати посвідчення особи, оскільки не було процедур отримання посвідчень особи, підготовлених для глухих людей, які не використовують жестову мову.

40. Ще одна проблема, яку підкреслювали харківські НУО, – це доступність судових розглядів на практиці. Люди з інвалідністю I та II групи звільняються від судових зборів, інші (в тому числі III групи) мають покривати витрати на регулярній основі. Це не виключає того, що вони зобов'язані платити збори, оскільки вони можуть бути звільнені від оплати як люди з низьким доходом. Крім того, люди з інвалідністю мають доступ до повної безкоштовної юридичної допомоги, що має поліпшити їхній доступ до правосуддя. Проте, люди з інвалідністю вважають допомогу, яка надається, недостатньою. Умови, створені нормативно-правовими актами, не повною мірою діють на практиці, люди переконані, що для них відсутня підтримка або допомога.

41. **У Харкові** є тільки 2 кваліфікованих перекладачі жестової мови, яких недостатньо для задоволення високого попиту на їхні послуги. Ці два перекладачі потрібні скрізь – під час надання медичної допомоги, в суді, в місцевих муніципалітетах. Міська рада, яка бажає зробити жестову мову популярною, заохочує вивчення жестової мови. Викладачам жестової мови пропонується низка переваг, наприклад, 50% знижка на громадський транспорт.

42. **Харківські НУО** звернули увагу на ув'язнених осіб з інвалідністю, чиє становище набагато гірше, ніж в ув'язнених без інвалідності. Не існує ефективної процедури моніторингу їхнього становища. Був наведений приклад нечуючої жінки, яка провела у в'язниці 1,5 року без можливості спілкуватися, або приклад чоловіка, у якого в якості покарання забрали його особисті милиці.

43. **Харківські НУО** також підкреслили недостатню залученість людей з інвалідністю в ініціативи, спрямовані на них, і відсутність зв'язку з людьми з інвалідністю, що призводить до марності деяких послуг або товарів, підготовлених спеціально для них. Був наведений приклад коміксу, випущеного для незрячих без участі представників будь-якої громадської організації, яка виступає за права людей з порушеннями зору. Книга коміксів була опублікована, але незрячі, для яких вона була випущена, не знали про неї і тому не могли її використовувати.

44. **У Харкові** була створена спеціальна служба таксі «ІНВА» для людей з інвалідністю. Вона також надає послуги шкільного автобуса. Ця послуга соціального транспорту надається мешканцям міста Харкова – людям з інвалідністю I і II груп, а також дітям з інвалідністю у віці старше 5 років з ураженням опорно-рухового апарату. Перевезення здійснюється на спеціалізованих мікроавтобусах, обладнаних підйомниками. Сервіс працює за принципом звичайного таксі: від входу в будинок клієнта до місця призначення. Доставка здійснюється по місту в різні соціальні, медичні, адміністративні установи (поліклініки, райадміністрації, територіальні центри, вокзали та ін.). Послуга надається безкоштовно – 6 поїздок на місяць і фінансується з міського бюджету.

45. **У Харкові** є тільки один комунальний реабілітаційний центр, немає місцевих реабілітаційних установ в межах районів міста. Умови в центрі задовільні, але, оскільки населення міста більше, ніж 1 мільйон, попит перевищує його місткість. Через велику територію міста деяким людям потрібно близько півтори години, щоб дістатися до центру.

Висновки

1. Україна все ще потребує зусиль в узгодженні своєї правової системи та практики із стандартами Ради Європи, особливо затребуваними відповідно до Європейської соціальної хартії. Хоча за останні кілька років було зроблено багато роботи, особливо у сфері нормативно-правової бази, дотепер існують галузі, у яких ситуація в Україні не відповідає європейським стандартам, а зобов'язання, взяті за Європейською соціальною хартією, не виконано. Запроваджені за останні кілька років реформи проходили швидким темпом, тому необхідний моніторинг результатів.

2. У галузі соціальних прав однією зі сфер, що найбільше потребує подальших зусиль, є сфера прав осіб з інвалідністю, в якій українські нормативні акти не повністю відповідають європейським вимогам, а реалізація на практиці цих прав знаходиться ще далі від європейських стандартів.

3. Рівень обізнаності щодо прав людей з інвалідністю згідно з Європейською соціальною хартією й обізнаності щодо самої Хартії дуже низький не лише серед членів суспільства, але й серед представників професій, які займаються соціальними питаннями. Схоже, навіть судді й адвокати не знайомі з Хартією та не звертаються до її положень у своїх рішеннях суду та заявах у справах. Вони також не знають практики Європейського комітету з соціальних прав.

4. Ситуація в Україні не змінилася з часу останніх Висновків ЄКСП (щодо ст. 15 ЄСХ) і, очевидно, що все ще не відповідає п. 1 ст. 15 Хартії з огляду на те, що право людей з інвалідністю на загальну освіту не було ефективно гарантовано. Хоча можна помітити значне збільшення частки дітей, які відвідують загальноосвітні школи, все ж **незначна частина дітей від загальної кількості дітей з інвалідністю навчаються у загальноосвітніх закладах.**

5. Ситуація в Україні не змінилася з часу останніх Висновків ЄКСП (щодо ст. 15 ЄСХ) і, очевидно, все ще не відповідає п 2. ст. 15 Хартії на тій підставі, що зобов'язання щодо розумного пристосування не виконується належним чином і що інтеграція людей з інвалідністю в трудову діяльність не гарантується.

6. Ситуація в Україні покращилася з часу останніх Висновків ЄКСП (щодо ст. 15 ЄСХ), але все ще, здається, не відповідає п. 3 ст. 15 Хартії. Хоча **антидискримінаційне законодавство зараз охоплює сфери житлового будівництва, транспорту і зв'язку, не можна стверджувати, що в перерахованих сферах закон ефективно застосовувався через прогалини в деяких законах, невідповідність законів між собою і відсутність ефективної системи санкцій.**

Рекомендації

ЗАГАЛЬНІ

1. Дії, які необхідно вжити для приведення ситуації в Україні в сфері захисту прав людей з інвалідністю у відповідність до стандартів Ради Європи, особливо тих, які записані в ст.15 Європейської соціальної хартії, спрямовані в двох напрямках: зміни в законодавстві та зміни в практиці з метою приведення реальності у відповідність до правових стандартів.

2. П'ять наскрізних питань повинні бути взяті до уваги всіма державними органами й установами в усіх сферах функціювання – у законодавчому процесі, політичному курсі, діяльності та в усіх інших сферах життя для поліпшення життя людей з інвалідністю. Цими наскрізними питаннями є: участь, співробітництво та координація; універсальний дизайн і розумне пристосування; забезпечення гендерної рівності; множинна дискримінація; освіта та навчання.

3. **Щодо змін** у системі права, робота з приведення стандартів захисту у відповідність з європейськими повинна бути продовжена, а в процесі внесення змін у чинні положення ті недоліки, які все ще існують, повинні бути по можливості усунені. У тих сферах, де чинне законодавство не охоплює проблеми, що потребують регулювання, необхідно ухвалити нові закони.

4. Для досягнення мети рівності, незалежного життя, повної інклюзії в суспільство та однакового користування правами людини для людей з інвалідністю на практиці, ухвалення належних законів є першим і дуже важливим, але не єдиним кроком, який необхідно зробити. Має одночасно бути забезпечено достатність і чіткість правил застосування законів. Крім того, аби права забезпечувалися, мають бути встановлені санкції за їхні порушення. Положення в цій сфері мають бути чіткими. Більш того, мають бути створені механізми моніторингу, що забезпечують контроль у процесі виконання правил. Знов-таки положення в цій сфері повинні бути чіткими.

5. **На практиці** є ще більше того, що можна і потрібно зробити для приведення українських стандартів захисту прав людей з інвалідністю до європейських. Найважливішою метою має бути **забезпечення відповідності практики закону**, що може бути досягнуто шляхом **підвищення обізнаності та знань про захист прав, забезпечення виконання судових рішень і постанов, заохочення діалогу та** регулярного **моніторингу сфери соціального захисту.**

6. Для досягнення мети рівності, самостійного життя, повного включення у суспільство і рівного здійснення прав людини для людей з інвалідністю на практиці, **співпраці між різними органами влади – особливо між законодавчою (Верховна Рада), виконавчою (Кабінет міністрів) та Президентом, а також між різними міністерствами, а також між міністерствами та органами влади на місцях** необхідно забезпечити належні норми права й ефективне застосування закону на практиці. Належна співпраця зміцнить здатність підвищувати рівень інклюзії людей з інвалідністю в суспільство і запобігати ситуаціям, в яких зусилля однієї установи втрачаються через паралельну бездіяльність іншої.

7. Співпраця між різними міністерствами, а також між міністерствами та органами влади на місцях повинна бути особливо сильною в тих сферах, де їхня компетенція перетинається або накладається одна на одну. Погані приклади – як-от той, де тротуари та дороги перебувають у віданні різних органів влади, які не співпрацюють, повинні бути усунуті.

8. **Підвищення обізнаності та знань** про захист прав людей з інвалідністю має здійснюватися **на всіх рівнях і серед різних груп людей**. Для досягнення цієї мети доцільно організувати **інформаційно-просвітницькі та комунікаційні кампанії** (у засобах масової інформації та іншими способами). **Тренінги для представників професій**, що займаються питаннями соціального захисту та співробітництва з людьми з інвалідністю та кандидатами на ці професії (юристи і судді, вчителі, соціальні працівники, працівники державних установ тощо), повинні стати одним з пріоритетів.

9. **Можна використовувати інструменти підвищення обізнаності Ради Європи**, наприклад, дослідження Ради Європи щодо підвищення обізнаності людей з інвалідністю[100].

10. Доцільно максимально повно впроваджувати **Стратегію Ради Європи про права осіб з інвалідністю на 2017-2023 рр**.[101]

КОНКРЕТНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ СТОСОВНО СТ. 15 ЄСХ

1. Доцільно **розширити й ефективно використовувати участь представників громадянського суспільства в процесі законотворення**. Мінімальним стандартом – з погляду прав людей з інвалідністю – має бути їхня участь у законотворенні в сфері соціальних прав у форматі консультацій, дотримуючись правила «Нічого для нас без нас». У разі дій, що стосуються трудових відносин, соціальні партнери також повинні бути залучені до процесу. Пункт 3 статті 7 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» повинен більш ефективно застосовуватися на практиці.

2. Юридичні визначення термінів «інвалідність» та «людина з інвалідністю» та їхнє розуміння на практиці повинні бути приведені у відповідність до стандартів Ради Європи на основі стандартів, затверджених ВООЗ в її Міжнародній класифікації функціонування (МКФ, 2001 р.). Зараз в законодавстві України визначення інвалідності та осіб з інвалідності базується на медичному підході до порушень функцій особи. Рекомендується розглянути можливість переходу на визначення, запропоновані МКФ, які ґрунтуються на бар'єрах, з якими люди з інвалідністю стикаються. Інвалідність – це

100. Доступно за посиланням: *https://rm.coe.int/final-study-awareness-raising/168072b421* .
101. Рада Європи, Права людини: реальність для всіх / Стратегія Ради Європи про права осіб з інвалідністю на 2017-2023 рр., доступно за адресою: *https://rm.coe.int/16806fe7d4* .

складний феномен, який є проблемою як на рівні організму людини, так і на соціальному рівні. Інвалідність завжди є взаємодією між властивостями людини і властивостями оточення, в якому ця людина проживає.

3. Рекомендується розглянути можливість **перегляду Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»**, особливо його ст. 15 і 16, які встановлюють санкції за порушення антидискримінаційних положень. Повинно бути ясно, що порушення Закону ведуть до відповідальності передусім в цивільних та адміністративних справах. Деякі ідеї, включені в законопроєкт № 0931, можуть бути корисні під час майбутньої законодавчої роботи.

4. У процесі законодавчої роботи над Законом України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» можуть бути використані висновки, включені в Декларацію принципів рівності[102]. Декларація є документом міжнародної передової практики з питань рівності. Її було розроблено й ухвалено у 2008 році 128-ма відомими правозахисниками та експертами з питань рівності та описано як «поточне міжнародне розуміння Принципів рівності»[103]. Вона також був схвалена Парламентською асамблеєю Ради Європи[104] та підштовхнула до розробки антидискримінаційного законодавства в таких різних країнах, як Албанія, Австралія, Чеська Республіка і Кенія[105].

5. Положення, що встановлюють цивільну відповідальність за порушення заборони дискримінації, включені до Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», повинні бути переглянуті. Санкції за порушення права на рівність повинні бути ефективними, пропорційними та стримувальними. Положення повинні передбачати засоби правового захисту, які є ефективними, пропорційними та стримувальними. На додаток до компенсації такі санкції та засоби правового захисту повинні включати щонайменше ліквідацію дискримінаційної практики; публічні вибачення, суспільний розголос, гарантії неповторення; і здійснення структурних, інституційних, організаційних чи політичних змін.

6. Рекомендується розглянути можливість додавання положень, що встановлюють таку відповідальність, в інші закони, наприклад, закон «Про освіту», закон «Про соціальні послуги» та ін.

7. Доцільно розглянути **внесення змін до статті 161 Кримінального кодексу**, спрямованих на зміну складу злочину, передбаченого цією статтею. І приділяти більше уваги встановленню санкцій за дискримінацію через механізми Цивільного кодексу та Кодексу про адміністративні правопорушення.

8. **Адміністративна відповідальність** за порушення положень Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» **встановлюється** з урахуванням зобов'язань по ст. 16 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні».

---

102. Декларація принципів рівності, Фонд рівних прав, Лондон, 2008 р.
103. Фонд «Naz» проти уряду НСТ Делі та інших WP(C) № 7455/2001, пункт 93.
104. Парламентська асамблея Ради Європи, Резолюція та рекомендація: Декларація принципів рівності та діяльності Ради Європи, REC 1986 (2011), 25 листопада 2011 року, доступно за посиланням: *http://assembly.coe.int/ASP/Doc/ATListingDetails_E.asp?ATID=11380.*
105. Детальніше в: «The Equal Rights Trust», Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні». Юридичний аналіз, жовтень 2013, с. 35-38; доступно за посиланням: *https://www.equalrightstrust.org/ertdocumentbank/ERT%20Legal%20Analysis%20of%20Ati-Discrimination%20Legislation%20in%20Ukraine%20(English).pdf .*

9. Відповідні сфери **українського законодавства повинні бути переглянуті у світлі Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»** для виявлення суперечностей між чинним законодавством і антидискримінаційним законодавством, а також для виявлення положень, які призводять до непрямої дискримінації.

10. **Необхідно переглянути Цивільний процесуальний кодекс** у світлі стандартів Ради Європи, особливо ст. 81 Цивільного процесуального кодексу слід змінити таким чином, щоб встановити загальний/зворотний тягар доказування, коли позивач зобов'язаний установити факти, на підставі яких **можна припустити**, що дискримінація могла мати місце, тоді тягар доведення зворотного лягає на відповідача.

11. Рекомендується покращити положення законодавства, що стосуються експертизи проєктів нормативно-правових актів щодо відсутності дискримінаційних положень та аналізу чинного законодавства для виявлення випадків непрямої дискримінації в законодавчих положеннях, включаючи розробку критеріїв і пояснень такої експертизи проєктів нормативно-правових актів.

12. Бажано **працювати на репутацію судової влади**, яка зараз розглядається як неефективна, недружня і ненадійна. Люди з інвалідністю під час судових розглядів повинні отримувати необхідну підтримку й допомогу з урахуванням їхньої інвалідності. Що дуже важливо, їм повинні бути надані належні знання про їхні права та способи їх виконання. Бажано підготувати якусь інструкцію в цій галузі, яку буде поширено серед усіх зацікавлених осіб (включаючи суддів, працівників судів, юристів, НУО та людей з інвалідністю) у форматі, доступному для всіх людей з різними видами інвалідності (включно з жестовою мовою, легким для читання форматом, шрифтом Брайля). Необхідно докласти величезних зусиль для скорочення часу розгляду.

13. **Інформація та комунікації**, що надаються в усіх сферах життя, повинні бути доступні для всіх людей з різними видами інвалідності, особливо необхідно виконати величезну роботу, щоб зробити їх доступними для людей з порушеннями слуху та зору. Крок, який необхідно зробити для приведення ситуації в цій галузі у відповідність з європейськими стандартами, – це визнання жестової мови як офіційної.

14. Оскільки необізнаність та стереотипи є однією з основних причин маргіналізації людей з інвалідністю в Україні, **підвищення рівня обізнаності є ключем до забезпечення включення людей з інвалідністю в суспільство та громаду**. Тому необхідні рішучі та цілеспрямовані дії по підвищенню обізнаності в суспільстві в цілому, щоб усунути історично сформовані стереотипи про людей з інвалідністю, особливо про **дітей, жінок і людей з ментальними порушеннями**, і підкреслити важливість інклюзивного середовища і його позитивного впливу як на людей з інвалідністю, так і на суспільство.

15. **Тренінги для представників професій**, що займаються питаннями соціального захисту та співробітництва з людьми з інвалідністю та кандидатами на ці професії (юристи і судді, вчителі, соціальні працівники, працівники державних установ, співробітники поліції тощо), повинні стати одним з пріоритетів. У процесі навчання особливу увагу слід приділяти належному використанню програм, що існують, і заходів, які можуть бути використані (наприклад, курси HELP[106], «Права людей з інвалідністю», «Антидискримінація», «Бізнес і права людини», «Закон про сім'ю і права

106. Доступно за посиланням: *http://help.elearning.ext.coe.int/course/index.php?categoryid=356*

людини» і «Трудові права як права людини»), а також розробленню нових. Нові заходи мають включати в себе надання представникам професій, які займаються питаннями соціального захисту, різних видів курсів, що **поширюють стандарти Європейської соціальної хартії та практику Європейського комітету з соціальних прав**, а також різних видів публікацій, які відображають практику і досвід інших країн (як позитивний, так і негативний) у сфері забезпечення прав людей з інвалідністю. Навчальні курси для співробітників поліції повинні включати теми про правила поводження або алгоритм роботи з ув'язненими з інвалідністю.

16. Бажано додати до навчальної програми для студентів-юристів – щонайменше, як факультативний курс – **соціальні права в контексті Ради Європи, особливо Європейську соціальну хартію, включаючи тренінги на основі ст. 15 ЄСХ.**

17. Незалежного життя, повного включення в суспільство і рівного здійснення прав людини для людей з інвалідністю можна досягти лише за активної участі основних бенефіціарів – самих людей з інвалідністю. Оскільки **рівень обізнаності серед людей з інвалідністю є відносно низьким**, кампанія з підвищення обізнаності також необхідна для них. Кампанія повинна допомогти людям з інвалідністю зрозуміти свої можливості, показати, як вони можуть їх використовувати, і допомогти усвідомити підтримку, яка може бути їм надана. Кампанія, спрямована на людей з різними видами інвалідності, повинна бути багатошаровою, підготовленою і має розповсюджуватися за активної участі НУО, що займаються захистом людей з інвалідністю. Кампанія повинна бути доступна для людей з усіма видами інвалідності, наприклад, повинна бути версія жестовою мовою, версія для людей з порушеннями слуху тощо. Вона повинна бути широко поширена – не тільки в найбільших містах, але особливо серед тих людей, які живуть у невеликих містах і в сільській місцевості. Такі дії повинні привести до розуміння і сильної мотивації людей з інвалідністю бути повністю залученими до всіх сфер життя.

18. Рекомендується розглянути питання про перегляд системи медичного обстеження, яке люди обов'язково повинні пройти, щоб підтвердити свій статус людини з інвалідністю. Система повинна бути адаптована до різних видів інвалідності та повинна забезпечувати максимальну повагу до гідності кожної людини, якої вона стосується. Частота проходження обстеження повинна бути скоригована з урахуванням індивідуальної ситуації людини, в разі важких постійних порушень доцільно ввести можливість отримання статусу людини з інвалідністю на невизначений час. Можливість отримання дубліката довідки до акту огляду МСЕК, що засвідчує наявність інвалідності, в разі його втрати також повинна бути розглянута. Цей процес має бути максимально швидким.

19. **Повні та точні дані** про кількість людей з інвалідністю повинні бути зібрані та надані для використання органами влади, установами та суспільством. Статистика повинна охоплювати всіх людей з інвалідністю та включати окремі дані про кількість різних категорій інвалідності, включно з інвалідністю внаслідок фізичних причин, розладами чуттєвого сприйняття та інвалідністю унаслідок ментальних порушень і розподіл за місцем проживання (місто/село), сімейним станом, віком, статтю тощо.

20. Проблема людей без документів має бути вирішена. Повинна існувати **проста та розумно прискорена процедура, що дозволяє людям отримувати документи, що посвідчують особу, щоб запобігти** втраті прав, наприклад, допомоги при народженні дитини. Про тривалість відповідних справ у судах слід повідомляти і контролювати.

21. Необхідно вирішувати проблему нерівномірного розвитку регіонів і пропонувати рішення. Бажано проводити заходи щодо посилення потенціалу (в тому числі тренінги) **для місцевих органів влади для розвитку їхніх знань і розуміння соціальних прав, гарантованих Європейською соціальною хартією – в тому числі відповідно до статті 15 ЄСХ**.

22. Однакові умови для доступу до державної фінансової підтримки повинні бути забезпечені для всіх організацій людей з інвалідністю.

КОНКРЕТНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ СТОСОВНО П.1 СТ. 15 ЄСХ

1. Юридичне визначення терміну «дитина з інвалідністю» та його розуміння на практиці повинні бути приведені у відповідність до стандартів Ради Європи на основі стандартів, затверджених ВООЗ в його Міжнародної класифікації функціонування (МКФ, 2001). Доцільно розглянути питання про зміну визначення терміну, зосередивши увагу на порушеннях, а не на бар'єрах, з якими особа стикається.

2. Доцільно розглянути питання про зміну офіційного перекладу українською мовою Конвенції ООН про права дитини та заміну поняття «неповноцінний / неповноцінна дитина» на правильне поняття «дитина з розумовою або фізичною інвалідністю». Відтак, слід виправити й довідкові матеріали.

3. Роль **центрів раннього втручання** повинна бути чітко визнана, а їхні компетенція та обов'язки повинні бути чітко регламентовані. Доцільно посилити підтримку, яку центри надають батькам дітей з інвалідністю. Щойно інвалідність підтвердили, батьки повинні отримати дорожню карту з інформацією про те, хто може допомогти, куди вони повинні піти, на які пільги вони мають право. Батьки повинні знати, до якого лікаря вони можуть звернутися, або в яку школу може піти дитина. Інтернет-джерела можуть бути використані для поширення необхідної інформації.

4. Зміни в системі освіти повинні бути продовжені. **Кількість дітей з інвалідністю, які відвідують інклюзивні класи в загальноосвітніх школах, має бути збільшена.** Водночас кількість дітей у спеціальних школах має бути скорочена, що призведе до підвищення рівня обслуговування в цих освітніх закладах.

5. Доцільно продовжити процес впровадження програми інклюзивної освіти. Інклюзивність не може закінчитися на моменті одноосібного відвідання класів, повинна бути підтримка, спрямована на особливі потреби дітей з інвалідністю, і мають бути введені спеціальні програми, щоб зробити процес навчання ефективним.

6. Потенціал спеціальних шкіл для дітей з різними видами інвалідності (наприклад, порушеннями слуху), які закриваються, не повинен бути втрачений. Висококваліфіковані вчителі, які працюють в таких школах, можуть бути залучені як інструктори для вчителів загальноосвітніх шкіл.

7. Батькам дітей з інвалідністю слід надати вичерпну інформацію про послуги та підтримку, які дитина буде отримувати в загальноосвітній школі, щоб зменшити їхній страх перед новим і невідомим.

8. Повинні бути вжиті спеціальні заходи **(позитивні дії)**, щоб підлітки з інвалідністю могли відвідувати університет. Забезпечення доступності входу до будівель для учнів з інвалідністю має бути першим, але не єдиним кроком, який необхідно зробити. Наступним кроком має бути надання диференційованої підтримки в залежності від потреб та наявних коштів. Варто розглянути введення системи квот і системи спеціальної фінансової підтримки. Для встановлення спеціальних заходів, що застосовуються в інших країнах (кодекси добросовісної практики) можуть проводитися дослідження.

9. **Дії щодо підвищення обізнаності в суспільстві** в цілому необхідні для усунення історично сформованих стереотипів про людей з інвалідністю та особливо про дітей, а також про важливість інклюзивної освіти та її позитивного впливу як на дітей з особливими освітніми потребами, так і на суспільство.

10. Подальша **підготовка вчителів необхідна** для зменшення побоювань, пов'язаних з навчанням дітей з особливими освітніми потребами, і для надання вчителям усталених теоретичних і практичних знань, що дозволяють їм ефективно працювати з дітьми з інвалідністю.

11. **Право на освіту має бути фактично гарантовано всім дітям з тимчасово окупованих і непідконтрольних територій України. Особливу увагу слід звертати на дітей з інвалідністю.** Навчання вдома, де можна складати іспити, не відвідуючи заняття в школі, домашні уроки та патронаж, коли вчителі йдуть туди, де живе учень чи учениця, має бути фактично гарантовано для всіх цих дітей. Щоб забезпечити на практиці ефективність навчання вдома, повинна бути введена система звітності для моніторингу ситуації та реальних результатів цієї форми навчання.

12. Необхідно підготувати **Правила належної практики щодо ключових аспектів інвалідності в школах** (як на папері, так і в Інтернеті) і поширити серед вчителів, соціальних працівників та представників місцевих органів влади. Правила повинні бути спрямовані на те, щоб допомогти вчителям і учням/студентам зрозуміти їхні права та обов'язки, сприяти визначеності та зменшити кількість суперечок, щоб люди з інвалідністю могли користуватися і здійснювати свої права на всіх рівнях освіти.

13. Бажано створити підтримувальні **стратегії для дітей, які залишають спеціальні установи з догляду**. Вони повинні бути добре поінформовані про свої права та можливості.

14. Повинні бути розроблені **стратегії для забезпечення належної професійної підготовки людей з інвалідністю та створення для них робочих місць**. Слід заохочувати діалог між соціальними партнерами, з тим щоб охопити максимально можливу кількість робочих місць для людей з інвалідністю.

15. Повинна бути вирішена проблема людей **з ментальними порушеннями**. Слід забезпечити належне професійне навчання для осіб з ментальними порушеннями, де це можливо, щоб скоротити кількість людей, повністю залежних від соціальної допомоги. Має бути підготовлена кампанія для роботодавців, щоб вони усвідомили реальний потенціал людей з ментальними порушеннями. Програми професійного навчання повинні відповідати вимогам ринку праці.

КОНКРЕТНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ СТОСОВНО П. 2 СТ. 15 ЄСХ

1. **Необхідно переглянути Кодекс законів про працю** з урахуванням стандартів Ради Європи. З метою гарантування дотримання принципу рівного поводження (ст. Е ЄСХ) та права на незалежність, соціальну інтеграцію та участь у житті громади (ст. 15 ЄСХ) стосовно осіб з інвалідністю **забезпечується розумне пристосування**. Це означає, що роботодавці зобов'язані вживати належних заходів, коли це необхідно в конкретному випадку, щоб дозволити особі з інвалідністю мати доступ, можливість брати участь або просуватися по кар'єрних сходинках, або проходити навчання, якщо такі заходи не покладуть на роботодавця неспівмірний тягар. Цей тягар не є неспівмірним, якщо він достатньою мірою компенсується заходами, що існують в межах політики країни щодо забезпечення прав людей з інвалдністю.

2. Щоб забезпечити включення в роботу, можна розглянути питання про введення **гнучких форм зайнятості**, наприклад дистанційної роботи та роботи вдома. Впровадження агентств тимчасової роботи також може розглядатися.

3. Слід врахувати необхідність змін у функціонуванні існуючої системи квот для працівників з інвалідністю. Система штрафів, що сплачуються в разі порушення необхідного відсотка працівників з інвалідністю, повинна бути переглянута таким чином, щоб ефективніше використовувати сплачені у разі порушення системи квот кошти для забезпечення прав працівників з інвалідністю,. Створення спеціального фонду (який би здійснював адміністрування системи цільових внесків) можна було б розглядати як інституцію, яка буде включена у вирішення питань прав осіб з інвалідністю – як приклад можна навести польський досвід регулювання цього питання (Закон про професійну реабілітацію та зайнятість осіб з інвалідністю, від 27.08.1997 зі змінами).

4. Тема **травлі (харасменту)**, яким можуть бути піддані люди з інвалідністю, повинна підійматися в законодавчій роботі, особливо в аспекті, що стосується протидії психологічному та/або економічному тиску, травлі, створенню неприпустимих умов з метою звільнення працівника або виникнення інших несприятливих наслідків для працівника.

5. Необхідно розробити **Правила належної практики щодо ключових аспектів інвалідності на робочому місці** (як на папері, так і в Інтернеті) і поширити серед роботодавців, соціальних працівників та представників місцевих органів влади. Правила повинні бути спрямовані на те, щоб допомогти роботодавцям і працівникам зрозуміти їхні права та обов'язки, сприяти визначеності та зменшити кількість суперечностей, щоб люди з інвалідністю могли користуватися і здійснювати свої права на всіх рівнях освіти. Зміст Правил має включати щонайменше правову базу та визначення осіб з інвалідністю.

6. Доцільно налагодити будь-яке співробітництво між центрами комплексної реабілітації та Державною службою зайнятості, щоб надати особам з інвалідністю необхідну ефективну підтримку в пошуку роботи.

7. **Дії щодо підвищення обізнаності серед роботодавців** в цілому необхідні для усунення історично сформованих стереотипів про людей з інвалідністю на ринку праці, а також для висвітлення важливості інклюзивної зайнятості та її позитивного впливу як

на потреби осіб з інвалідністю, так і на суспільство. У цій сфері необхідно більше позитивних дій, роботодавці повинні бути добре поінформовані про потенціал людей з інвалідністю та мотивовані до його використання. У цій сфері може бути корисна свого роду національна програма, а роботодавці, які беруть участь в програмі, повинні отримувати деякі переваги.

8. Треба рекламувати приклад роботодавців, які вже вирішили запровадити політику зайнятості для людей з інвалідністю (наприклад, «Ашан» і «Нова пошта»). Потрібно впровадити збір даних про результати цієї політики. Слід запропонувати можливість просування людей з інвалідністю на більш високі або керівні посади.

9. Слід захищати можливості людей з інвалідністю, які можна використовувати на ринку праці, особливо в невеликих містах і в сільській місцевості, де безробіття серед людей з інвалідністю є найвищим.

10. Доцільно створити стратегії, спрямовані на підвищення **мінімального рівня пенсій вище прожиткового мінімуму**.

КОНКРЕТНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ СТОСОВНО П.3 СТ. 15 ЄСХ

1. Слід усунути **недоліки регулювання нової системи соціальних послуг**. Правила виконання закону, який встановлює систему, повинні бути чіткими і детальними. Міські ради повинні бути забезпечені всією необхідною інформацією і підтримкою у впровадженні закону. Мають бути встановлені чіткі правила створення і функціонування реєстру для надавачів послуг і отримувачів послуг, включно з чіткими, зрозумілими критеріями відповідності встановленим вимогам. Реєстр, який добре функціонує, дозволить забезпечити належний контроль та поширення послуг.

2. Система медичних оглядів, які люди повинні обов'язково проходити для підтвердження свого статусу особи з інвалідністю, повинна бути модифікована таким чином, щоб максимально поважати гідність людей з інвалідністю. Модифікації мають іти в напрямку диференціації стану людей з різними видами інвалідності. Зобов'язання проходити медичний огляд має бути обмежене щонайменше стосовно людей з постійними порушеннями, наприклад, втратою ноги або ніг, порушеннями зору, слуху тощо.

3. Наполегливо рекомендується адаптувати систему інформації та комунікації до потреб людей з інвалідністю, приділяючи особливу увагу людям з порушеннями слуху та зору. Слід заохочувати жестову мову, її вивчення має бути доступне в школах, університетах, дошкільних закладах й інших державних установах, наприклад забезпечення навчання для підлітків. Має також бути можливість використовувати жестову мову в державних установах та інших громадських місцях. Потрібна підготовка для перекладачів жестової мови.

4. **Норми доброї практики щодо ключових аспектів забезпечення прав людей з інвалідністю** мають бути підготовлені (як на папері, так і в Інтернеті) і поширені серед зацікавлених сторін. Можливі форми правил можуть включати, наприклад, довідники, що містять передову практику та рекомендації щодо інклюзивності, як-от «Довідник з питань інклюзивності для працівників державного сектора і неурядових організацій», «Довідник з комунікацій», «Довідник з універсального дизайну щодо планування та створення інклюзивного життєвого середовища для кожного»[107].

---

107. Такі методички були позитивно оцінені Європейським комітетом з соціальних прав у висновках для Естонії у 2016 році згідно з п. 3 статті 15 ESC.

5. Процес адаптації інфраструктури до потреб людей з інвалідністю повинен тривати у великих містах і поширюватися на невеликі міста та сільську місцевість. Проведення місій з оцінки потреб або використання даних, які вже є у НУО, можуть розглядатися як відповіді на найнагальніші потреби в цій сфері.

6. Усі будівлі комунальної власності, такі як **будівлі судів, міські ради, лікарні та поліклініки, повинні бути доступні** для всіх людей з інвалідністю. Особливу увагу слід приділити стану медичних центрів і поліклінік, вирішити проблему нестачі гінекологічних крісел, пристосованих до потреб жінок з інвалідністю.

7. **Громадський транспорт**, включаючи шкільні автобуси, повинен бути доступним для всіх людей з інвалідністю. Зокрема, необхідно пристосувати транспорт і вирішити проблему перевезення дітей з інвалідністю з сільських районів до навчальних закладів.

8. Інструмент ст. 30 Закону України **«Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні»** повинен розглядатися з погляду ефективного використання – при переселенні людей з інвалідністю, щонайменше тих, хто згоден, повинна братися до уваги відсутність можливості пристосувати своє місцеперебування до своїх потреб.

9. Доцільно створити систему надання ліцензій, яка зараз працює для банків і аптек, для інших установ та місць громадського користування, наприклад, пошти, магазинів, виробництв, кінотеатрів, театрів, клубів тощо. Роботодавці, яким у будь-якому випадку доведеться вносити зміни до конструкції будівлі, можуть бути більш схильні наймати людей з інвалідністю. Крім того, повинні бути поліпшені механізми відкликання ліцензій у разі порушення ліцензійних умов щодо доступності.

10. Потрібно створити **більше реабілітаційних центрів**, їх кількість слід адаптувати до попиту. Вони мають бути розташовані по всій країні та бути доступними не тільки для людей з інвалідністю, які проживають у містах, але й для мешканців сільських районів. У великих містах має бути кілька невеликих реабілітаційних центрів, а не один, щоб зробити їх доступнішими для всіх людей з інвалідністю.

11. Слід звернути увагу на перешкоди в **укладенні договорів** людьми з інвалідністю **з лікарями** та подолати їх. Бажано ввести позитивні заходи в цій сфері, наприклад, систему пріоритетів, що надаються пацієнтам з інвалідністю або додаткові фінансові стимули для лікарів.

12. Становище **в'язнів з числа осіб з інвалідністю** має ретельно контролюватися, порушення їхніх прав повинні бути усунені, неприпустимо позбавляти їх основних прав людини навіть у вигляді покарання.

13. Процес деінституціоналізації, який зараз триває, повинен ретельно плануватися і відстежуватися. Діти та підлітки з інвалідністю, які проживають у цих установах, повинні бути реінтегровані в суспільство, тобто повернуті в біологічні сім'ї або в умови, максимально наближені до сімейних умов, що дозволить їм брати активну участь в житті суспільства.

▸ Сторінка **56**

Дорожня карта

▸ Сторінка **57**

СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 1
Забезпечення права на освіту через запровадження інклюзивної освіти на всіх рівнях

Операційна ціль 1.1.
Розвиток інклюзивної освіти (дошкільної, шкільної та вищої)

Операційна ціль 1.2.
Створення умов, в тому числі забезпечення розумного пристосування для дітей з інвалідністю в закладах освіти, ІРЦ та ресурсних кімнатах

Операційна ціль 1.3.
Належна підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації фахівців, що працюють в сфері інклюзивної освіти, ІРЦ та ресурсних кімнатах

▸ Сторінка **62**

СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 2
Забезпечення права на працю особам з інвалідністю

Операційна ціль 2.1.
Підвищення ефективності системи стимулювання роботодавців працевлаштовувати осіб з інвалідністю

Операційна ціль 2.2.
Забезпечення розумного пристосування, а також інші форми підтримки зайнятості осіб з інвалідністю

Операційна ціль 2.3.
Розвиток «підтримуваної» та захищеної зайнятості

▸ Сторінка **66**

СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 3
Створення та впровадження умов для забезпечення доступності будівель, транспорту, інфраструктури та інформації для осіб з інвалідністю, інших маломобільних груп

Операційна ціль 3.1.
Забезпечення умов фізичної доступності будівель та приміщень

Операційна ціль 3.2.
Забезпечення умов транспортної доступності

Операційна ціль 3.3.
Забезпечення умов інформаційної доступності

▸ Сторінка **70**

СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 4
Забезпечення соціальних послуг за місцем проживання та впровадження системи реабілітації осіб з порушеннями здоров'я на умовах МКФ

Операційна ціль 4.1.
Здійснення переходу на функціональну модель визначення інвалідності

Операційна ціль 4.2.
Підвищення ефективності заходів з реабілітації і абілітації

Операційна ціль 4.3.
Створення системи послуг для осіб з інвалідністю за місцем проживання та ефективне впровадження деінституалізації

▸ Сторінка **72**

СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 5
Підвищення ефективності захисту людини з інвалідністю у випадках дискримінації

Операційна ціль 5.1.
Законодавство щодо запобігання та протидії дискримінації відповідає міжнародним стандартам та дозволяє ефективно реагувати у випадках дискримінації людей з інвалідністю

Операційна ціль 5.2.
Підвищити обізнаність людей з інвалідністю щодо захисту своїх прав у випадку дискримінації та підвищити рівень обізнаності та розуміння правоохоронних та судових органів та інших представників правничих професій щодо механізмів захисту прав людей з інвалідністю

СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 1

Забезпечення права на освіту через запровадження інклюзивної освіти на всіх рівнях

Операційна ціль 1.1.
Розвиток інклюзивної освіти (дошкільної, шкільної та вищої)

Відповідальні органи державної влади:

- Верховна Рада України;
- Міністерство освіти і науки України;
- Міністерство соціальної політики України;
- Міністерство охорони здоров'я України;
- Міністерство закордонних справ України;
- Органи місцевого самоврядування та виконавчі органи місцевої влади (далі – ОМС/ВОМВ).

ЗАВДАННЯ:

- Здійснити заходи щодо запровадження раннього виявлення та оцінки потреб дітей з інвалідністю/особливими освітніми потребами для зарахування в заклади дошкільної, загальної середньої, позашкільної та професійної (професійно-технічної) освіти.
  (Міністерство освіти і науки України, Органи місцевого самоврядування та виконавчі органи місцевої влади)

- Здійснити заходи спрямовані на подальший розвиток інклюзивного навчання в закладах дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, які б сприяли збільшенню кількості дітей з інвалідністю, які навчаються у звичайних групах (класах) або в загальних інклюзивних групах (класах), водночас зменшуючи кількість тих хто навчається у спеціальних (інтернатних) освітніх закладах з тим, щоб до 2026 року досягти цілей «Національної стратегії реформування інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026».
  (Міністерство освіти і науки України, органи місцевого самоврядування та виконавчі органи місцевої влади)

- Забезпечити реалізацію положень нового закону «Про повну загальну середню освіту» щодо доступу до освіти та реалізацією свого права на освіту людей з особливими освітніми потребами, в тому числі створити умови для здобуття освіти для дітей з комплексними порушеннями, дітей з інтелектуальними порушеннями.
  (Міністерство освіти і науки України, органи місцевого самоврядування та виконавчі органи місцевої влади)

- Забезпечити реалізацію положень нового закону «Про повну загальну середню освіту» щодо доступу до освіти та реалізацією свого права на освіту людей з особливими освітніми потребами, в тому числі створити умови для здобуття

освіти для дітей з комплексними порушеннями, дітей з інтелектуальними порушеннями.
(Міністерство освіти і науки України, органи місцевого самоврядування та виконавчі органи місцевої влади)

- Сприяти розвитку професійної (професійно-технічної) освіти для людей з інвалідністю використовуючи можливості закладів професійно-технічної освіти. Створити умови для профорієнтації дітей з інвалідністю під час здобуття загальної середньої освіти, в тому числі дітей з інтелектуальними та психічними порушеннями.
(Міністерство освіти і науки України, Міністерство соціальної політики України, органи місцевого самоврядування та виконавчим органам місцевої влади)

- Створити умови для участі людей з інвалідністю в програмах освіти дорослих.
(Міністерство освіти і науки України , органи місцевого самоврядування та виконавчим органам місцевої влади)

- Переглянути систему професійної реабілітації осіб з інвалідністю, зробивши акцент на запровадженні ваучерів для перекваліфікації та підвищенні кваліфікації осіб з інвалідністю.

- Забезпечення організаційних умов здобуття особами з особливими освітніми потребами професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти.
(Міністерство освіти і науки України, органи місцевого самоврядування та виконавчим органи місцевої влади)

- Забезпечити право на освіту для дітей (у тому числі дітей з інвалідністю) із тимчасово окупованих та непідконтрольних територій України.
(Міністерство освіти і науки України)

- Створити підтримуючі стратегії для дітей, які залишають спеціальні (інтернатні) освітні заклади, та затвердити порядок супроводу переходу таких дітей із спеціальних (інтернатних) освітніх закладів до закладів загальної середньої, позашкільної та професійної (професійно-технічної) освіти. Унеможливити «механічне» переведення дітей до так званих «звичайних закладів» без створення для них необхідних умов, включаючи наявність достатньої кількості навчених вихователів і вчителів, створення ресурсних кімнат, забезпечення належної матеріально-технічної бази та архітектурної доступності. Усі сторони повинні бути добре поінформовані про свої права та можливості. Включення до цих стратегій напрямів, пов'язаних із психологічним супроводом, а також програми менторства і наставництва.
(Міністерство соціальної політики України, Міністерство освіти і науки України, органи місцевого самоврядування та виконавчі органи місцевої влади)

- Вдосконалити Порядок та умови надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2017 р. № 88.
(Міністерство освіти і науки України)

- Створити умови для розвитку інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти відповідно до Закону України «Про позашкільну освіту» та Порядку Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 779. У тому числі забезпечити доступ до гуртків та врегулювати питання їх оплати.
  (Міністерство освіти і науки України, органи місцевого самоврядування та виконавчі органи місцевої влади)

- Сприяти використанню у практиці поняття «дитини із інвалідністю» у розумінні стандартів ООН, Ради Європи та Міжнародної класифікації функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я, розробленої Всесвітньою організацією охорони здоров'я.
  (Міністерство освіти і науки України, Міністерство соціальної політики України, Міністерство охорони здоров'я України)

- Внести коректування у переклад Конвенції про права дитини забравши із тексту поняття «неповноцінної дитини», а також у зв'язку із цим Міністерству соціальної політики України, Міністерству освіти і науки України, Міністерству охорони здоров'я України привести у відповідність інші методичні документи, які посилаються на текст Конвенції.
  (Міністерство соціальної політики України, Міністерство закордонних справ України, Верховна Рада України)

- Провести заходи з підвищення обізнаності, які спрямовані на подолання усталених стереотипів щодо людей з інвалідністю, особливо дітей, та для висвітлення важливості інклюзивної освіти та її позитивних наслідків.
  (Міністерство освіти і науки України)

- Розробити механізм прогнозування для створення умов реалізації права на освіту при переході між різними рівнями освіти.
  (Міністерство освіти і науки України)

- Погодити визначення та умови інклюзивної освіти (в тому числі в статті 20 Закону України «Про освіту» та статті 26 Закону України «Про повну загальну середню освіту») зі стандартами Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю та стандартами Ради Європи, зокрема вилучивши з форм інклюзивної освіти спеціальні класи та групи.
  (Верховна Рада України, Міністерство освіти і науки України)

- Узгодити формування мережі інклюзивно-ресурсних центрів з адміністративним устроєм, передбачивши послуги центру для кожної громади, а не враховуючи кількісні дані осіб з особливими освітніми потребами. Забезпечити створення інклюзивно-ресурсних центрів та ресурсних кімнат залежно від вимог, встановлених законодавством, включаючи навчання їхніх працівників, забезпечення належної матеріально-технічної бази та архітектурної доступності.
  (Міністерство освіти і науки України, місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування)

- Забезпечити можливість проходження (з вдосконаленням відповідної нормативної бази) зовнішнього незалежного оцінювання в доступних форматах для складання ДПА/ЗНО особами з інвалідністю.
  (Міністерство освіти і науки України)

- Створювати в вищих навчальних закладах підрозділи з супроводу та доступу до навчальних матеріалів студентів з інвалідністю.
  (Міністерство освіти і науки України)

Операційна ціль 1.2.
Створення умов, в тому числі забезпечення розумного пристосування для дітей з інвалідністю в закладах освіти, ІРЦ та ресурсних кімнатах

Відповідальні органи державної влади:
- Міністерство освіти і науки України;
- Органи місцевого самоврядування та виконавчі органи місцевої влади.

ЗАВДАННЯ:

- Забезпечувати інклюзивність не тільки як можливість вчитися в інклюзивних групах (класах), але й як забезпеченість розумними пристосуваннями для дітей з інвалідністю (як в архітектурі закладу освіти, так й в організації навчального процесу), запровадженні спеціальних програм для ефективності навчального процесу.

- Затвердити порядок забезпечення допоміжними засобами (в тому числі планшетами з програмами для альтернативної комунікації та альбомами для альтернативної комунікації за допомогою обміну картками) для навчання осіб з особливими освітніми потребами відповідно до ст.20 ЗУ «Про повну загальну середню освіту».

- Створення умов (з вдосконаленням відповідної нормативної бази) для осіб із особливими освітніми потребами при ДПА/ЗНО (переклад на жестову мову, рельєфно-крапковий шрифт, додатковий час, право на перерви тощо).

- Батькам дітей з інвалідністю слід надавати вичерпну інформацію про послуги та підтримку, яку дитині можуть надавати у загальноосвітній школі, а також вичерпну інформацію щодо алгоритмів та порядку отримання такої підтримки.

- Уведення в практику соціально-педагогічного патронату, що забезпечив би взаємодію освітніх закладів, сім'ї та суспільства в навчанні дітей із особливими освітніми потребами (команда фахівців, зокрема соціальні педагоги, асистент вчителя, асистент дитини).

- Забезпечити соціальне замовлення соціальних послуг, насамперед із супроводу під час інклюзивного навчання.

- Передбачити субвенцію з державного місцевим бюджетам на забезпечення шкільними автобусами (автомобілями), пристосованими для перевезення дітей, які пересуваються на кріслах колісних, а також дітей з порушеннями зору, слуху.

- Передбачити субвенцію з державного місцевим бюджетам на облаштування шкіл ліфтами з розробкою відповідної проектно-кошторисної документації.

- Передбачити місцеві кошти на облаштування закладів освіти та навколишньої території іншими засобами безперешкодного доступу згідно з державними будівельними нормами.

Операційна ціль 1.3.
Належна підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації фахівців, що працюють в сфері інклюзивної освіти, ІРЦ та ресурсних кімнатах

Відповідальні органи державної влади:
- **Міністерство освіти і науки України;**
- **Національна академія педагогічних наук.**

ЗАВДАННЯ:

- Використовувати потенціал і досвід роботи спеціальних навчальних закладів при розробці програм інклюзивної освіти, а також при підготовці вчителів.

- Необхідна подальша підготовка вчителів, співробітників ІРЦ та ресурсних кімнат, яка у тому числі допомагала б зменшити страхи, пов'язані з навчанням дітей з особливими освітніми потребами, та забезпечити вчителів, співробітників ІРЦ та ресурсних кімнат, добре сформованими теоретичними та практичними знаннями, що дозволять їм ефективно працювати з дітьми із інвалідністю.

- Підготувати Кодекс належної практики щодо основних аспектів інвалідності в закладах освіти, який повинен розповсюджуватися серед педагогів, співробітників ІРЦ та ресурсних кімнат, соціальних працівників та представників місцевої влади. Кодекс повинен бути покликаний допомогти педагогам та учням/студентам зрозуміти свої права та обов'язки, сприяти визначеності та зменшенню суперечок, щоб люди з інвалідністю могли користуватися та здійснювати свої права на всіх рівнях освіти.

- Міністерству освіти і науки України, Академії педагогічних наук, вищим навчальним закладам, що здійснюють підготовку педагогічних фахівців, розробити та впровадити тривалі навчальні програми підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації асистентів інклюзивного навчання, в тому числі на умовах дистанційного їх проходження.

СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 2

Забезпечення права на працю особам з інвалідністю

Операційна ціль 2.1.

Підвищення ефективності системи стимулювання роботодавців працевлаштовувати осіб з інвалідністю

Відповідальні органи державної влади:

- Верховна Рада України;
- Міністерство соціальної політики України;
- Міністерство охорони здоров'я України;
- Міністерство економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства;
- Національне агентство України з питань державної служби;
- Державна служба України з питань праці;
- Державна служба зайнятості;
- Фонд соціального захисту інвалідів.

ЗАВДАННЯ:

- Реформувати систему зобов'язувального нормативу робочих місць для забезпечення працевлаштування осіб з інвалідністю. Розглянути можливість замінити систему адміністративно-господарських санкцій на сплату роботодавцями цільового внеску або іншого обов'язкового платежу, тим самим зробивши його імперативним, а також автоматизувати процес контролюючих функцій щодо виконання нормативу робочих місць.
(Верховна Рада України, Міністерство економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства, Міністерство соціальної політики України, Державна служба України з питань праці)

- Кошти, отримані від системи забезпечення зайнятості людей з інвалідністю, спрямовувати виключно на цілі, що прямо або опосередковано стосуються зайнятості осіб з інвалідністю, забезпечення розумного пристосування робочого місця та стажування особи з інвалідністю, забезпечення послуг супроводу на робочому місці, оплати праці фахівців (співробітників), що працюватимуть в сфері підтримуваної зайнятості як надавачі послуг особам з інвалідністю, відшкодування роботодавцю частини або за певний період заробітної плати особи з інвалідністю тощо).
(Верховна Рада України, Міністерство соціальної політики)

- Визначити Державну службу зайнятості головним соціальним замовником соціальної послуги з соціального супроводу при працевлаштуванні та на робочому місці через центри зайнятості, тим самим визначивши центри зайнятості головними відповідальними за сприяння зайнятості осіб з інвалідністю.

- Розробити механізми державної підтримки для розширення можливостей осіб з інвалідністю, зокрема для організації власної справи (ФОП) та осіб з інвалідністю, що проводять незалежну професійну діяльніст, яка б включала заходи з

вирівнювання можливостей підприємців та самозайнятих з інвалідністю з підприємцями та само зайнятими особами без інвалідності.

- Розглянути можливість перегляду норми трудового кодексу щодо випробувального терміну для людей із інвалідністю, оскільки часто ця норма не є заохочувальною.
  (Верховна Рада України)

- У державному секторі нормативну кількість забезпечувати під час проведення конкурсів. З цією метою інституція, що організовує відповідний конкурс, взаємодіє із службою зайнятості щодо пошуку відповідних фахівців з інвалідністю, які за рівнем знань та досвіду відповідають встановленим вимогам. Налагодити співпрацю НАДС та центрів зайнятості зі створення позитивних дій для виконання нормативу на державній службі.
  (Міністерство соціальної політики України, Національному агентству з питань державної служби)

- Внести необхідні зміни до законодавства для створення можливості наймати особу з інвалідністю, передбачивши виконання нею робіт вдома або дистанційно.
  (Верховна Рада України, Міністерство соціальної політики України, Міністерство економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства)

- Розробити Правила належної практики щодо основних аспектів інвалідності на робочому місці та розповсюдити його серед роботодавців, соціальних працівників та представників місцевих органів влади. Кодекс повинен бути покликаний допомогти роботодавцям та працівникам зрозуміти їхні права та обов'язки, підвищити визначеність та зменшити суперечки, щоб люди з інвалідністю могли користуватися та здійснювати свої права на роботі. Зміст кодексу повинен містити щонайменше: законодавчу базу; визначення осіб з інвалідністю.
  (Міністерство економічного розвитку України, торгівлі та сільського господарства, Міністерство соціальної політики України)

- Провести заходи з підвищення обізнаності серед роботодавців як з метою зміни негативних усталенних стереотипів щодо людей з інвалідністю, особливо на ринку праці, так із ціллю висвітлення важливості забезпечення принципу інклюзивності у сфері зайнятості та позитивних наслідків цього як для особи з інвалідністю, так і для суспільства в цілому.

Операційна ціль 2.2.
Забезпечення розумного пристосування, а також інші форми підтримки зайнятості осіб з інвалідністю

Відповідальні органи державної влади:
- Верховна Рада України;
- Міністерство економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства;
- Міністерство соціальної політики України;
- Міністерство освіти і науки України.

ЗАВДАННЯ:

- Імплементувати Директиву ЄС 2000/78 рівність у сфері праці в частині забезпечення особам з інвалідністю розумного пристосування.
  (Верховна Рада України, Міністерство соціальної політики України, Міністерство економічного розвитку України, торгівлі та сільського господарства)

- Забезпечити відповідність стандартам Ради Європи трудового законодавства щодо забезпечення у необхідних випадках розумного пристосування для людей із інвалідністю.
  (Верховна Рада України, Міністерство соціальної політики України, Міністерство економічного розвитку України, торгівлі та сільського господарства)

- Розробити та затвердити методику забезпечення осіб з інвалідністю, які бажають взяти участь у конкурсі на зайняття посад державної служби, розумним пристосуванням як того вимагає пункт 20 Порядку проведення конкурсу на зайняття посад державної служби, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 березня 2016 р. № 246.
  (Національному агентству з питань державної служби)

- Включення у програми зайнятості компенсації на забезпечення розумного пристосування. Виконання цього можна розпочати із внесення змін до законодавства щодо визначення розумного пристосування на робочому місці, відмовившись від термінів спеціальне та звичайне робоче місце. Така компенсація може надаватись як на створення нових робочих місць, так і на переоснащення чи збереження наявних. Отримувати цю компенсацію можуть як роботодавці відкритого ринку праці, так і підприємства захищеної зайнятості. Крім того, цю компенсацію слід поширити й на самозайнятих осіб з інвалідністю або осіб з інвалідністю, що є фізичними особами підприємцями, оскільки така компенсація виходить за межі допомоги на відкриття власної справи.
  (Верховна Рада України, Міністерство соціальної політики України, Міністерство економічного розвитку України, торгівлі та сільського господарства)

- Включення у програми зайнятості компенсацію заробітної плати. Розглянути як заохочувальний захід приватному сектору надання компенсації заробітної плати впродовж 1 року у межах середнього окладу на підприємстві та організації, впродовж другого – мінімальної заробітної плати. Таку дотацію надавати й для фінансування заробітної плати під час випробувального строку.

- Відображати у програмах занятості супровід особи з інвалідністю на робочому місці. Компенсація необхідних видатків, пов'язаних із навчанням, супроводом та впродовж року після зайняття вакантної посади. Крім того, розглянути можливість щоб така компенсація могла б бути надана роботодавцю для проведення аналізу необхідності внесення коректив чи іншого розумного пристосування.
  (Верховна Рада України, Міністерство соціальної політики України, Міністерство економічного розвитку України, торгівлі та сільського господарства)

- Розвивати послуги із професійної реабілітації / професійного навчання.
  (Міністерство освіти і науки України, Міністерство соціальної політики України)

Операційна ціль 2.3.
Розвиток «підтримуваної» та захищеної зайнятості

Відповідальні органи державної влади:

- Верховна Рада України;
- Міністерство економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства;
- Міністерство соціальної політики України;
- Органи місцевого самоврядування та виконавчі органи місцевої влади;
- Державна служба зайнятості та місцеві центри зайнятості.

ЗАВДАННЯ:

- Імплементувати статтю 20 Директиви 2014/24/ЄС щодо «зарезервованих контрактів», якою визначено, що держави-члени можуть зарезервувати право брати участь у процедурах державних закупівель для спеціальних підприємств, які наймають людей з інвалідністю, та суб'єктів господарювання, головною метою яких є соціальна і професійна інтеграція осіб з інвалідністю та малозабезпечених осіб, або вони можуть забезпечувати виконання таких контрактів у контексті захищених програм зайнятості, за умови, що принаймні 30% працівників цих підприємств, суб'єктів господарювання або програм складають люди з інвалідністю або робітники з малозабезпечених верств населення).
  (Верховна Рада України, Міністерство економічного розвитку України, торгівлі та сільського господарства, Міністерство соціальної політики України)

- Створити сприятливі умови підтримки та функціонування для підприємств, які забезпечують працевлаштування людей з інвалідністю, незалежно від того ким вони засновані (може йтись і про ФОП).
  (Верховна Рада України, Міністерство соціальної політики України, Міністерство економічного розвитку України, торгівлі та сільського господарства)

- Запропонувати роботодавцям альтернативи виконання нормативу для зменшення або звільнення від сплати цільового внеску або іншого обов'язкового платежу (якщо такий буде введений). При цьому, такі альтернативи мають бути спрямовані на осіб з I групою інвалідністю та осіб з II групою інвалідності внаслідок психічних порушень.
  (Верховна Рада України, Міністерство соціальної політики України, Міністерство економічного розвитку України, торгівлі та сільського господарства)

- Розробити програму підтримуваної зайнятості осіб з інвалідністю, в тому числі на комунальних підприємствах.
  (Органи місцевого самоврядування спільно з місцевими центрами зайнятості)

- Розробити заходи заохочення та підтримки працевлаштування та зайнятості на ринку праці осіб з інтелектуальною та психосоціальною інвалідністю.
  (Верховна Рада України, Міністерство соціальної політики України, Міністерство економічного розвитку України, торгівлі та сільського господарства)

СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 3

Створення та впровадження умов для забезпечення доступності будівель, транспорту, інфраструктури та інформації для осіб з інвалідністю, інших маломобільних груп

Операційна ціль 3.1.

Забезпечення умов фізичної доступності будівель та приміщень

Відповідальні органи державної влади:

- Верховна Рада України;
- Міністерство розвитку громад та територій;
- Міністерство культури та інформаційної політики;
- Державна судова адміністрація;
- Офіс Генерального прокурора;
- Державна регуляторна служба України;
- Органи місцевого самоврядування та виконавчі органи місцевої влади;
- Національна суспільна телерадіокомпанія.

ЗАВДАННЯ:

- Посилити відповідальність власників та/або балансоутримувачів новозбудованих або реконструйованих будівель, архітекторів, виконавців робіт за недотримання державних будівельних норм щодо обов'язкового створення безбар'єрного простору в Україні для маломобільних груп населення, а саме ДБН В.2.2-40:2018 «Будинки і споруди. Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення», зокрема шляхом збільшення штрафних санкцій.
  (Верховна Рада України, Міністерство розвитку громад та територій)

- Здійснювати заходи щодо доступності вже існуючих ключових об'єктів адміністративної та соціальної інфраструктури, а саме закладів культури, охорони здоров'я, навчальних закладів, об'єктів житлового та громадського призначення, будівель органів прокуратури, поліції та судів, об'єктів торгівлі, транспорту та зв'язку, в тому числі у невеликих містах та сільській місцевості згідно із ДБН В.2.2-40:2018, зокрема за участі організацій, що представляють інтереси маломобільних груп населення розробити план-графік проведення реконструкцій будівель, які б включали обстеження житлових, адміністративних, соціальних будівель та на його основі встановлювали терміни реконструкції.
  (Місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, Державна судова адміністрація, Офіс Генерального прокурора)

- Забезпечити належну консультацію з організаціями людей з інвалідністю, інших маломобільних груп щодо будівництва та реконструкції об'єктів.
  (Місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування)

- Здійснювати системний моніторинг наявності та відповідності стандартам елементів доступності, влаштованих в існуючих будівлях та приміщеннях закладів

культури, охорони здоров'я, навчальних закладів, об'єктів житлового та громадського призначення, будівлях органів прокуратури, поліції та судів, об'єктах торгівлі, транспорту та зв'язку, для доступності осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення за участю громадських організацій людей з інвалідністю.
(Міністерство розвитку громад та територій, Місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування)

- Створити умови для реалізації (у тому числі затвердити необхідний Порядок) положення ст.30 ЗУ «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», яка передбачає, що «у разі невідповідності житла особи з інвалідністю вимогам, визначеним висновком медико-соціальної експертизи, і неможливості його пристосування до потреб особи з інвалідністю може провадитись заміна жилої площі». А також чітко визначити поняття соціального житла та розвивати пільгові кредитні програми обміну житла.
(Міністерство розвитку громад та територій)

- Там, де питання діяльності публічного або приватного сектору регулюється ліцензійними умовами, внести необхідні зміни у ці умови, які забезпечували б доступність цих послуг для людей з інвалідністю та інших маломобільних груп населення.
(Державна регуляторна служба України)

- Організувати висвітлення в засобах масової інформації заходів щодо створення безперешкодного середовища для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення.
(Міністерство культури та інформаційної політики, Національна суспільна телерадіокомпанія)

Операційна ціль 3.2.
Забезпечення умов транспортної доступності

Відповідальні органи державної влади:
- Міністерство інфраструктури України;
- Міністерство розвитку громад та територій;
- Органи місцевого самоврядування та виконавчі органи місцевої влади.

ЗАВДАННЯ:

- Продовжити роботу з приведення приміщень залізничних вокзалів, автовокзалів, поштових відділень, зупинок громадського транспорту у відповідність до державних будівельних норм та державних стандартів.

- Вжити заходів для забезпечення відповідності стандартам існуючої транспортної інфраструктури, вулично-дорожньої мережі та елементів благоустрою населених пунктів, спеціальних і допоміжних засобів, зокрема наочно-інформаційних, а також пішохідних переходів з пониженими бордюрами, спеціальних звукових світлофорів та напрямних огороджень.

- Здійснювати контроль за проведенням посадки та висадки пасажирів виключно на зупинках громадського транспорту з метою забезпечення доступу маломобільних груп.

- Забезпечити застосування принципів універсального дизайну у виробництві вітчизняними підприємствами транспортних засобів, що передбачає можливість використання таких засобів для перевезення осіб з інвалідністю, спеціальних і допоміжних засобів для перевезення та переміщення таких осіб, виготовлення піктограм, інформаційних щитів, електронних табло тощо.

- Сприяти оновленню парку транспортних засобів, пристосованих для перевезення осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, використанню спеціальних і допоміжних засобів для перевезення та переміщення таких осіб. Важливим в цьому контексті є дотримання положень ст. 28 ЗУ «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні, яка передбачає, що транспортні засоби загального користування, які виготовляються в Україні або ввозяться на територію України мають бути пристосованими для людей з інвалідністю. Розглянути можливість внесення в ліцензійні умови для провадження господарської діяльності з перевезення пасажирів оновлення перевізником автопарку доступним для людей з інвалідністю транспортом.

- Забезпечити розміщення піктограм, інформаційних щитів, електронних табло тощо у транспортних засобах.

- Впровадити постійний моніторинг забезпечення вимог щодо безперешкодного життєвого середовища для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення до інженерно-транспортної інфраструктури за участю громадських організацій людей з інвалідністю.

- Забезпечувати безперешкодний доступ маломобільних груп населення при проведенні капітального ремонту доріг у населених пунктах області, забезпечуючи пониження бордюрів на тротуарах, на доріжках у зонах відпочинку (парках, скверах).

- Привести нормативно-правові документи в сфері проведення конкурсу на перевезення пасажирів у відповідність з нормами статті 26 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», передбачивши заборону на використанням перевізником недоступних транспортних засобів, що були придбані/привезені на територію України після 1 січня 2013 року.

Операційна ціль 3.3.
Забезпечення умов інформаційної доступності

Відповідальні органи державної влади:

- Верховна Рада України;
- Міністерство освіти і науки України;
- Міністерство культури та інформаційної політики України;
- Міністерство соціальної політики України;
- Органи місцевого самоврядування та виконавчі органи місцевої влади.

ЗАВДАННЯ:

- Забезпечити доступність інформації, що міститься на офіційних веб-сайтах міністерств та інших центральних органів, для користувачів з сенсорними порушеннями згідно з постановою Кабінету Міністрів України №1302.

- Система інформування населення та комунікацій має бути доступною для всіх людей, у тому числі для людей з інвалідністю. Слід популяризувати жестову мову, заохотити її вивчення у школах, університетах, дошкільних закладах та інших державних установах. Повинна бути можливість використовувати жестову мову у державних установах та інших місцях громадського користування. Необхідна підготовка для перекладачів жестової мови. Важливою є підтримка законодавчих ініціатив, які спрямовані на визначення засад та порядок застосування української жестової мови.

- Провести заходи щодо підвищення обізнаності людей з інвалідністю про доступність як самих об'єктів, так і інформації про доступність цілих міст і регіонів України, у тому числі передбачити зобов'язання для міст з громадським транспортом робити публічні карти маршрутів доступного транспорту, доступних вокзалів та інших доступних місць загального користування.

- Забезпечити розміщення інформації (інформаційних покажчиків) про наявність/відсутність умов доступності об'єктів інфраструктури для людей з інвалідністю. Важливим було б дублювання у громадських місцях візуальної інформації звуковою інформацією чи інформацією, відображеною шрифтом Брайля тощо.

СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 4

Забезпечення соціальних послуг за місцем проживання та впровадження системи реабілітації осіб з порушеннями здоров'я на умовах МКФ

Операційна ціль 4.1.

Здійснення переходу на функціональну модель визначення інвалідності

Відповідальні органи державної влади:

- Верховна Рада України;
- Міністерство соціальної політики України;
- Міністерство охорони здоров'я України.

ЗАВДАННЯ:

- Приведення чинної редакції перекладу МКФ до стандартів ВООЗ, узгодження нового тексту з Всесвітньою організацією охорони здоров'я.

- Розробка та впровадження змін до Плану заходів з впровадження МКФ щодо умов та межах застосування класифікації в Україні.

- Розробка законопроектів, які б забезпечували б недискримінаційний підхід у відношенні до осіб з різними групами інвалідності / ступеня втрати здоров'я, а також з різними видами інвалідності. Впровадження законодавства щодо фактичної рівності осіб з різним ступенем втрати здоров'я та різними типами інвалідності при забезпеченні їх прав.

Операційна ціль 4.2.

Підвищення ефективності заходів з реабілітації і абілітації

Відповідальні органи державної влади:

- Верховна Рада України;
- Міністерство соціальної політики України;
- Міністерство охорони здоров'я України.

ЗАВДАННЯ:

- Створення та розвиток системи надання послуг раннього втручання в Україні.

- Розробка змін до законодавства з метою впровадження системи реабілітації, яка б забезпечували реабілітаційними послугами осіб, що набули порушень здоров'я, незалежно від встановлення їм формального статусу особи з інвалідністю. Роз'єднати отримання статусу особи з інвалідністю та послуг з реабілітації. **(Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство соціальної політики України)**

- Розробити зміни до законодавства нормативно-правових актів для отримання послуг з реабілітації довготривалого періоду якнайближче до місця проживання. При оновленні законодавства щодо реабілітації осіб, що мають порушення здоров'я визначити статус мультидисциплінарних команд з забезпеченням їх фінансування. **(Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство соціальної політики України)**

- Сприяти становленню ефективної системи забезпечення людей з інвалідністю технічними засобами реабілітації, включаючи визначення вимог до якості цих засобів, відповідальність за неналежну їх якість.

- Розробити та впровадити послуги навчання використанню допоміжних засобів. **(Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство соціальної політики України)**

- Розробити та впровадити послуги консультування щодо адаптації житла, робочого місця, іншого особистого простору для осіб, що набули порушень здоров'я, внаслідок яких потребують допоміжних засобів або елементів доступності чи розумного пристосування.

Операційна ціль 4.3.
Створення системи послуг для осіб з інвалідністю за місцем проживання та ефективне впровадження деінституалізації

Відповідальні органи державної влади:
- Верховна Рада України;
- Міністерство освіти і науки України;
- Міністерство соціальної політики України.

ЗАВДАННЯ:

- Особи з інвалідністю та сім'ї осіб з інвалідністю отримують належну підтримку для проживання в громаді.

- Перегляд показників Національної стратегії реформування інституційного догляду, освіти та виховання на період до 2026 року, зокрема щодо періоду, з якого застосовуються показники зменшення кількості дітей, що перебувають в закладах інституційного догляду, зменшення кількості спеціальних шкіл та закладів інституційного догляду.

- Запровадити відповідні показники стратегії лише після завершення перехідного етапу.

- Розробити довгострокові рішення деінституалізації послуг та самостійного проживання в громаді повнолітніх осіб з інвладіністю.

- Невідкладно розробити нормативно-правові акти для введення в дію Закону України «Про соціальні послуги». Визначити послуги, що надаватимуться безкоштовно.

- Визначити як один із пріоритетів деінституалізацію дорослих людей з інвалідністю. Розробити відповідну стратегію та план заходів.

СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 5

Підвищення ефективності захисту людини з інвалідністю
у випадках дискримінації

Операційна ціль 5.1.
Законодавство щодо запобігання та протидії дискримінації відповідає міжнародним стандартам та дозволяє ефективно реагувати у випадках дискримінації людей з інвалідністю

Відповідальні органи державної влади:

- Верховна Рада України;
- Міністерство юстиції України;
- Уповноважений ВР з прав людини;
- Міністерство фінансів України.

ЗАВДАННЯ:

- Доповнити Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» новими визначеннями, а саме «множинна дискримінація», «віктимізація», «дискримінація за асоціацією», «розумне пристосування» та «відмова у розумному пристосуванні». А також додати до видів форм дискримінації «відмову у розумному пристосуванні».

- Внести до законодавчих актів України, зокрема до Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», положення, які спрямовані на забезпечення належної системи контролю за дотриманням законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації. При роботі над змінами до законодавства у цій сфері рекомендується взяти до уваги висновки Декларації про принципи рівності.

- Встановити пропорційний та дієвий механізм відповідальності за порушення законодавства щодо запобігання та протидії дискримінації, зокрема шляхом перегляду ст.161 Кримінального кодексу України і встановлення механізмів притягнення до адміністративної відповідальності. Також вдосконалити положення, які встановлюють засоби захисту у цивільному законодавстві і крім відшкодування матеріальної і моральної шкоди ці заходи мали б включати припинення дискримінаційних практик, які призвели до порушення; публічні вибачення, гарантії не повторення цих порушень та імплементацію необхідних структурних, інституційних та організаційних змін.

- Спростити процедурний механізм розгляду судами справ за фактами дискримінації, зокрема розглянути можливість змін до ст. 81 Цивільного процесуального кодексу України, які визначали б можливість переходу «тягаря доведення» не тільки коли позивач наводить фактичні дані, які підтверджують, що дискримінація мала місце, але і у випадку коли особа заявляє про фактичні дані з яких можна припустити, що відбулася дискримінація.

- Вдосконалити положення законодавства, які стосуються експертизи проектів нормативно-правових актів на відсутність дискримінаційних положень та аналізу існуючого законодавства на предмет виявлення у законодавчих положеннях випадків непрямої дискримінації, у тому числі розробити критерії та пояснення щодо проведення такої експертизи проектів нормативно-правових актів.

- Забезпечити виділення достатніх засобів, в тому числі фінансових, для підвищення інституційної спроможності Національної правозахисної інституції, а також консультативних правозахисних інституцій, що працюють в інтересах людей з інвалідністю.

- Забезпечити рівні умови доступу до державної фінансової підтримки організацій людей з інвалідністю.

Операційна ціль 5.2.
Підвищити обізнаність людей з інвалідністю щодо захисту своїх прав у випадку дискримінації та підвищити рівень обізнаності та розуміння правоохоронних та судових органів та інших представників правничих професій щодо механізмів захисту прав людей з інвалідністю

Відповідальні органи державної влади:
- Міністерство освіти і науки України;
- Міністерство соціальної політики України;
- Уповноважений Верховної Ради України з прав людини;
- Національна школа суддів України;
- Тренінговий центр прокурорів України;
- Координаційний центр з надання правової допомоги;
- Національна академія внутрішніх справ.

ЗАВДАННЯ:

- Провести навчання представників правничих професій щодо захисту людей із інвалідністю у випадку фактів дискримінації використовуючи вже розроблені курси щодо анти-дискримінаційного законодавства, використання практики ЄСПЛ тощо. За необхідністю розробити окреме навчання щодо захисту прав людей з інвалідністю у справах пов'язаних із їх дискримінацією.

- Підготовити інформаційні матеріали і публікації щодо використання стандартів Європейського соціальної хартії для захисту прав людей із інвалідністю для підвищення обізнаності про цей інструмент захисту прав людини.
(Міністерство соціальної політики України)

- Надавати людям з інвалідністю необхідну підтримку та допомогу в судовому процесі: дуже важливо, щоб вони були забезпечені належними знаннями про свої права та спосіб їх реалізації. Доцільно підготувати інформаційні матеріали щодо участі людини із інвалідністю у судовому процесі й розповсюджувати їх серед усіх зацікавлених (включаючи суддів, працівників суду, адвокатів, НУО та людей з інвалідністю) у форматі, доступному для всіх людей з різними нозологіями (включаючи мову жестів, спрощений формат, шрифт Брайля).

- Провести навчання суддів та представників правоохоронної системи та державної системи безоплатної правової допомоги щодо використання антидискримінаційного законодавства для захисту прав людей з інвалідністю. Для навчальних курсів представників поліції варто додавати тематику правил поводження чи алгоритм роботи із затриманими з інвалідністю.
(Національна школа суддів України, Тренінговий центр прокурорів України, Координаційний центр з надання правової допомоги, Національна академія внутрішніх справ)

Європейська соціальна хартія, прийнята в 1961 році та переглянута в 1996 році, є аналогом Європейської конвенції з прав людини у сфері економічних і соціальних прав. Вона гарантує широке коло прав людини, пов'язаних із працевлаштуванням, житлом, охороною здоров'я, освітою, соціальним захистом і добробутом.

Жоден інший правовий документ на загальноєвропейському рівні не передбачає такий всеосяжний і повний захист соціальних прав, як Хартія.

Тому Хартію розглядають як Соціальну конституцію Європи, вона є важливим компонентом структури прав людини на континенті.

UKR

www.coe.int

Рада Європи є провідною організацією із захисту прав людини на континенті. Вона складається із 47держав-членів, зокрема всіх членів Європейського Союзу. Усі держави-члени Ради Європи підписали Європейську конвенцію з прав людини – договір, спрямований на захист прав людини, демократії та верховенства права. Європейський суд з прав людини здійснює нагляд за виконанням положень Конвенції в державах-членах Ради Європи.

European Social Charter | Charte sociale européenne

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE